

“Om man ser ut som du så får man skylla sig själv”

En intervjustudie om transidentifierades utsatthet för brott och annan utsatthet, samt rättsväsendets bemötande

Isaura Da Luz Reis
Linnéa Kindström

2016

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Kriminologi
Kandidatprogram i utredningskriminologi
Examensarbete för kandidatexamen i kriminologi
Handledare: Monica Skrinjar
Examinator: Jerzy Samecki

Sammanfattning

Genom semistrukturerade intervjuer med fyra personer med transerfarenhet har denna studie undersökt transpersoners (transvestiter, transsexuella, intergender och andra med transerfarenhet) utsatthet för brott och annan utsatthet, om de kontaktat rättsväsendet i samband med sin utsatthet och hur de bemötts av rättsväsendet i händelse av kontakt med det. Utsattheten har sett olika ut beroende av olika diskrimineringsgrunder, varit mångfacetterad och utgjorts av både handlingar som är och inte är stadgade som brott. Utsattheten har varit så pass förekommande att den normaliserats av och blivit svår att urskilja för intervjudeltagarna. Det framkom olika anledningar till varför de intervjuade personerna valt respektive inte valt att kontakta rättsväsendet, däribland rädsla för sekundär viktimisering och andras eller egen tidigare erfarenhet av dåligt bemötande. Rättsväsendets bemötande har, då det varit befintligt, varierat. Hur väl binära transpersoner passerar påverkade i stor utsträckning utsattheten, eftersom okunskapen om transpersoner är stor och ofta resulterar i diskriminering.

Nyckelord: Utsatthet, bemötande, transpersoner, rättsväsendet, brott

“If you look like that, it’s on you”

An interview study of transpeople’s exposure to crime and other vulnerabilities, and the response of the justice system

Abstract

In using semi-structured interviews with four people of trans experience, the study investigated such peoples’ (transvestites, transgender, inter-gender and other with trans experience) exposure to crime and other vulnerabilities. It explored whether they had contacted the justice system concerning their vulnerabilities and if so, the quality of the response they received, in the case of there being any at all. The exposure to crime (and other) varies greatly as it is dependent upon different grounds of discrimination. It is also said to be multifaceted and made up of both illegal actions and others that are not necessarily lawfully deemed a crime. The exposure of such discrimination is to a degree of frequency, the interviewees normalise it and struggle to distinguish it. There are multiple reasons as to why the interviewees do or do not choose to contact the justice system, possibly the fear of secondary victimization or their own earlier experience of poor treatment. This potentially could also be put to the fact the justice system’s response has, when it existed, varied significantly. How well binary trans people pass affect the exposure to crime (and other) to a great extent, since the ignorance of trans persons is large and often result in discrimination.

Keywords: victimization, response, transgender, justice system, crime

Förord

Till att börja med vill vi ödmjukt tacka de fyra personer som ställt upp på våra intervjuer och delat med sig utav det de varit med om och upplevt. Tack för all värdefull kunskap ni givit oss.

Vi vill också tacka vår handledare, *Monica Skrinjar*, som varit ovärderlig och under arbetets gång givit oss många goda råd och diskussioner. Tack för ditt tålamod med vårt, under ett skede, alldeles för långa arbete, och för dina konstruktiva uppmaningar att “stryka”.

Stort tack också till *Therese Brunzell* som läst igenom vårt arbete ett flertal gånger och kommit med otaliga tips och idéer.

Vi vill uttrycka vår tacksamhet till *Lukas Romson* som inte bara tog sin tid att ha ett handledande samtal med oss, men även delade vår efterlysning på sociala medier och på så vis hjälpte oss att komma igång med studien.

Avslutningsvis vill vi passa vi på att tacka alla ni andra som på ett eller annat sätt hjälpt oss att sprida information och höra runt efter intervjudeltagare.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Förklaring av begrepp	3
1.2.1 Transperson	3
1.2.2 Transerfarenhet	4
1.2.3 Ickebinär	4
1.2.4 En som pronomen	5
1.2.5 Istället för “brottsoffer”	5
1.2.6 Att passera	5
1.2.7 Utsatthet för brott och annan utsatthet	5
1.2.8 Rättsväsendet	6
1.3 Disposition	6
2. Tidigare forskning	7
2.1 Sökning av litteratur	7
2.2 Våld, trakasserier och diskriminering	7
2.3 Transpersoners livsvillkor	7
2.4 Bemötande när en (inte) passerar	8
2.5 Bemötandet från rättsväsendet och sjukvården	9
2.6 Reaktionen från familj och vänner	9
3. Teorier	10
3.1 Socialkonstruktionistiskt perspektiv	10
3.2 Genus och genussystem	10
3.3 Queerteori	11
3.4 Normkritik	12
3.0.1 Tillämpning av teori	12
4. Metod	13
4.1 Semistrukturerade intervjuer	13
4.2 Enkät	13
4.3 Tillvägagångssätt	13
4.3.1 Urval	13
4.3.2 Snöbollsurval	14
4.3.3 Informationsbrev	14
4.3.4 Intervjuerna	15

4.3.5 Enkät	15
4.3.6 Transkribering	16
4.3.7 Meningskoncentrerings	17
4.3.8 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	18
4.4 Etiska ställningstaganden	18
4.4.1 Att intervjua om utsatthet för brott och annan utsatthet	18
4.4.2 Makt	19
4.5 Kort presentation om intervjudeltagarna	20
5. Resultat	21
5.1 Utsatthet för brott	21
5.1.1 Saga	21
5.1.2 Nadja	22
5.1.3 Alice	22
5.1.4 Elliot	23
5.2 Annan utsatthet och vardagliga begränsningar	23
5.3 Kontakt med rättsväsendet och dess bemötande, samt önskat bemötande	28
5.4 Uppfattningar om & attityder till rättsväsendet	32
6. Analys	37
6.1 Undvikande av platser och vardagliga begränsningar	37
6.2 Det paradoxala i att passera	38
6.2.1 Juridisk passerbarhet	40
6.3 Sekundär viktigmisering	41
7. Diskussion	43
7.1 Hur ser de intervjuades erfarenhet av utsatthet för brott samt annan utsatthet ut?	43
7.2 Vad leder de intervjuade till att kontakta, respektive inte kontakta rättsväsendet?	44
7.3 Hur har de intervjuade (som varit i kontakt med rättsväsendet) upplevt rättsväsendets bemötande?	45
7.4 Brister i vår studie och förslag på fortsatt forskning	46
7. Litteraturförteckning	48
8. Bilagor	53
8.1 Intervjuguide	53
8.2 Enkät	55
8.3 Informationsbrev 1	61

8.4 Profil Qruiser	62
8.5 Informationsbrev 2	63
8.6 Ottar	64
8.7 Mejl (Intervjudeltagare)	65
8.8 Kontaktuppgifter till intervjudeltagare efter intervjun	66
8.9 Andra centrala begrepp	67

1. Inledning

“Det var inte förrän efter 2014 som jag var helt öppen med det. Det hade varit en orolig sommar mellan mig och min fru här hemma. Jag kommer hem och har köpt ett par nya sandaler för de gamla som jag hade haft i 20 år var helt utslitna. [Då säger min fru]: ‘Men vad är det för skor du köpt?’ Ja, men jag sa ju att jag skulle köpa nya sandaler för mina gamla var ju totalt utslitna. ‘Ja men de *där*?’ Ja, vad är det med dem, de är väl fina? ‘Det är tjejskor’, säger frun. Ja, oj, ja. Ja, kanske det, men jag tycker om dem. ... Men våren 2014 så sa jag till mig själv att, jag har liksom två val nu. Antingen så måste jag ta vara på det här och liksom bli mig eller så ska jag inte vara här. Att jag måste ta bort mig.”

Ovanstående citat är ifrån vår intervju med Saga som är en av de personer vi intervjuat i detta arbete. Vi väljer att inleda arbetet med denna del ur intervjun eftersom vi tycker att den så tydligt visar på två aspekter som i vårt arbete kommit att bli centrala: 1) hur genusnormer om vad som är kvinnligt och manligt präglar och begränsar allas vår vardag, oavsett om vi är medvetna om det eller inte, och 2) att den heterosexuella matrisen, genom att osynliggöra och exkludera transpersoner (och andra med transerfarenhet), skapar rädslor och svårigheter för transpersoner att, såsom Saga uttrycker det, “bli” sig själva. En rädsla och svårighet som för vissa transpersoner leder till att de begår självmord. Folkhälsoinstitutets undersökning av homosexuellas, bisexuellas och transpersoners (hädanefter HBT-personers¹) hälsosituation visar att hälften av alla transpersoner som deltog i undersökningen någon gång övervägt att ta sitt eget liv (FHI, 2005:22).

För Saga blir rädslan lyckligtvis inte slutet för henne. Sista gången vi pratar med Saga berättar hon för oss att hon inte mått såhär bra någonsin som hon gjort under det senaste halvåret. Däremot har Saga, precis som alla de andra vi under arbetets gång intervjuat, blivit utsatt för brott och trakasserier, och inte alltid mottagits väl av den samhällsfunktion som varit menad att finnas där för dem; många gånger på grund av deras transidentitet och *andras tolkning* av den.

Trots att HBTQ-personers rättigheter i Sverige har ökat under de senaste trettio åren och fortsätter öka till följd av ändrade attityder, lagstiftning och policyarbete, visar statistiken att många HBT-personer fortfarande upplever diskriminering,

¹ Folkhälsoinstitutets (2005) använder i sin undersökning sig av HBT-personer som benämning på homo- och bisexuella samt transpersoner. Vi kommer använda oss av begreppet “HBTQ-personer” som samlingsbegrepp för homo- och bisexuella, samt transpersoner och queera. Då vi inte gör det är det för att vi, såsom i fallet för denna referens, hänvisar till ett arbete som använt ett annat begrepp.

osynliggörande, kränkande bemötande och kränkning i form av mobbning, våld och hot om våld (NCK, u.å.).

Vid en jämförelse mellan homo- och bisexuella och transpersoner visade det sig att transpersoner har sämst psykisk hälsa av dessa grupper, och både svensk och internationell forskning visar på att unga transpersoner har en särskild sårbarhet till följd av särskild utbredd stigmatisering, diskriminering och isolering (FHI, 2005:19f, 22, 24).

I en av Ungdomsstyrelsens (2010:97) studier har det också framkommit att stor andel av de HBT-personer som polisanmält sexuella övergrepp är missnöjda med polisens bemötande och beskriver att de upplevt ett bristfälligt bemötande från både vård och rättsväsende.

Idag finns en utbredd negativ inställning till transpersoner (NCK, u.å.). I vissa fall rör det sig om okunskap som yttrar sig i en omedveten diskriminering (Ungdomsstyrelsen, 2010:100) (som alltså inte är detsamma som att personer har en negativ attityd gentemot transpersoner). Genom att lyfta frågan kring hur bemötandet ser ut i rättsväsendet gentemot transpersoner synliggörs även hur det ser ut inom olika myndigheter. Att öka kunskapen i rättsväsendet om transpersoners särskilda utsatthet kan i längden förhoppningsvis leda till ett bättre bemötande av dessa personer.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka transpersoners (transvestiter, transsexuella, intergender och andra med transerfarenhet) utsatthet för brott och annan utsatthet, om de kontaktat rättsväsendet i samband med sin utsatthet och hur de bemötts av rättsväsendet i händelse av kontakt med det.

Frågeställningar:

1. Hur ser de intervjuade transpersonernas erfarenhet av utsatthet för brott samt annan utsatthet ut?
2. Hur har de intervjuade (som varit i kontakt med rättsväsendet) upplevt rättsväsendets bemötande?
3. Vad leder de intervjuade till att kontakta, respektive inte kontakta rättsväsendet?

Anledningen till att vi i vårt arbete valt att inkludera personer som, efter sin utsatthet för brott, både haft och *inte* haft kontakt med rättsväsendet är för att kunna möjliggöra en

eller flera förklaringar till varför vissa transpersoner väljer att inte kontakta den myndighet som för andra är en självklarhet att kontakta vid utsatthet för brott.

1.2 Förklaring av begrepp

Nedan följer en lista med ord som förekommer i arbetet.

Som Ohlsson Sandahl (2015:19) beskriver är det viktigt att vara medveten om att ord ändrar innebörd över tid och kan betyda olika saker för olika människor i olika grupper.

1.2.1 Transperson

Begreppet *transperson* definieras enligt RFSLs HBTQkojan (u.å.) som:

”... en person vars könsidentitet² och könsuttryck³ bryter mot samhällets normer kring kön. Trans handlar om kön och det finns många olika sätt att vara trans på. Som transperson kan man ha vilken sexuell läggning som helst.” (ibid.)

Begreppet är inte helt oproblematiskt. Immanuel Brändemo diskuterar på sin blogg (2010, 23 maj) kring begreppet. Hen⁴ förklarar att *transperson* inte är en egenskap, såsom för exempelvis *heterosexualitet* eller *homosexualitet*, utan syftar till en grupp. Varje gång en använder orden *homosexualitet*, *bisexualitet*, eller *heterosexualitet* så bekräftar en att sexualiteten är en egenskap och inte en person. “Det är en egenskap bland andra; inte hela ens identitet”. När en däremot använder begreppet *transperson*, så bekräftas det könsöverskridande som något som tar över (trans)personens identitet.

Brändemo (2010, 23 maj) ger förslag på alternativa begrepp såsom transidentitet och transskap och citerar sedan Repka⁵ i frågan, som i sin tur menar att det är dags att börja prata om individer med transerfarenheter eller transidentifierade personer istället för transpersoner. Repka förklarar att det är viktigt att komma ifrån att prata om

² Är ett begrepp för den identitet som en person identifierar sig med vad gäller kön, det vill säga, den mentala identiteten (Ohlsson Sandahl, 2015:38).

³ Är ett begrepp som handlar om hur personen uttrycker könsidentiteten. Könsuttrycket är performativt, alltså ett iscensättande utifrån de normer som råder och därför är kön mycket mer (eller bortom) det som är kroppen (Ohlsson Sandahl, 2015:38).

⁴ Brändemo förklarar i en artikel i Sydsvenskan att hen vill att andra använder antingen *han* eller *hen* som pronomen för Brändemo (Eriksson, 2012, 31 mars).

⁵ Det finns ytterst lite information om vem Arawn Repka är när en Googlar på namnet. En artikel från 2005 beskriver Repka som en 19 årig person som vandrar mellan könen (Bratt, 2005, 7 maj).

könsöverskridande identiteter och uttryck och istället prata om de normer som reglerar alla människors möjlighet att själva identifiera sitt kön och uttrycka det.

Trots ovanstående har vi valt att använda oss av termen *transperson* när vi pratar om transpersoner, transidentifierade och queera som grupp, då det är ett paraplybegrepp som, än så länge, är den etablerade termen. Det är även det ord som används inom begreppet HBTQ. Värt att tilläggas är att vi, då en av intervjudeltagarna inte definierar sig som *transperson* utan som transkvinna/transtjej/transfeminin, använder oss av termen *transidentifierade* då vi hänvisar till intervjudeltagarna som grupp.

1.2.2 Transerfarenhet

I vårt syfte inkluderar vi "andra personer med transerfarenhet". Med detta menar vi personer som förut har identifierat sig, men inte längre väljer att identifiera sig som transperson, eller som har eller har haft upplevelser och erfarenheter som liknar eller är samma som det som drabbar transpersoner. Det var L. Romson⁶ (personlig kommunikation, 25 mars 2016) som föreslog att vi kunde inkludera detta då det skulle kunna möjliggöra att fler individer som inte identifierar sig som transpersoner, vars erfarenheter är relevanta för vår studie, ville delta. Han förklarade att det finns olika skäl till att någon inte identifierar sig som transperson. Det kan till exempel vara personer som fått könsbekräftande behandling⁷ och kanske ändrat sitt juridiska kön⁸ och som nu längre inte upplever sig som trans, eller en del ickebinära som inte känner sig hemma under paraplytermen "transperson".

1.2.3 Ickebinär

Den person som identifierar sig som mellan eller bortom kvinna-man-uppdeleningen av kön kan kalla sig ickebinär. Ibland används också ickebinär som ett paraplybegrepp för olika könsidentiteter som inte följer tvåkönsnormen (Transformerings, u.å.c). Ickebinära personer kan också identifiera sig som transpersoner, och benämner sig då ibland som ickebinära transpersoner.

⁶ Jämlikhetskonsult och transaktivist.

⁷ I detta arbete använder vi oss av termen *könsbekräftande behandling*. Att genomgå könsbekräftande behandling handlar om att en ändrar på kroppen så att den speglar eller bekräftar ens kön, eller ens könsidentitet. *Könskorrigering* är ett etablerat begrepp, men eftersom "att korrigera" kan tolkas som att en "rättar till något som är fel" (Transformerings, 2015, 16 januari.), undviker vi termen då så inte är fallet för alla. Då vi använder termen är det för att den vi refererar till gjort det.

⁸ Juridiskt kön är ett begrepp som beskriver perspektiv på kön. Det juridiska könen registreras på olika sätt. I Sverige registreras det i personnummer men också i passet (Ohlsson Sandahl, 2015: 34).

1.2.4 En som pronomen

I syfte att ifrågasätta mannen som norm har vi använt oss utav pronomen *en* istället för *man* genom uppsatsen. Då vi använt oss av ordet “man” är det för att köna⁹ personer som vi, eller intervjudeltagarna, vet använder pronomen “man”, eller för att intervjudeltagarna använder ordet “man” som pronomen när de talar. När intervjudeltagarna talat om andra och könat dessa personer har vi också valt att göra det därefter.

1.2.5 Istället för “brottsoffer”

Vi använder i detta arbete uttrycket *utsatt för brott* istället för den traditionella termen *brottsoffer*. Åkerström och Sahlin (2001:11) beskriver att det ofta finns föreställningar kring ordet *brottsoffer* och vilka de *är* samt hur de handlar och reagerar. Genom att använda denna term för att beskriva utsattheten intervjudeltagarna i detta arbete varit med om, skulle vi kunna orsaka läsaren att ha en förutfattad bild av dem. Vi vill undvika detta, samt att utsattheten blir till en central egenskap hos intervjudeltagarna, vilket är något som ofta händer då en pratar om offerskap (Tham, 2011:27f) och därför har vi valt att inte göra just detta.

1.2.6 Att passera

Att *passera* är ett begrepp som beskriver när någon uppfattas av omgivningen som den könsidentitet och könsuttryck som personen har. Att inte passera innebär för många hot om våld, våld och trakasserier (Ohlsson Sandahl, 2015:44). Engdahl (2010:54) förklarar att begreppet är delvis problematiskt i och med den underliggande normalitetsdiskurs som hör till resonemanget, men också för att det finns ett antagande om bedrägeri som implicit ryms i föreställningen om att passera. Att passera kommer att diskuteras och problematiseras genomgående i arbetets resultat-, analys- och diskussionsdel.

1.2.7 Utsatthet för brott och annan utsatthet

Med utsatthet för brott menar vi alla typer av brott. Det viktiga här är alltså *inte* att personerna som deltar i studien blivit utsatta för brott i egenskap av deras transskap, samt varit i kontakt med rättsväsendet efteråt, utan fokus ligger på den generella utsattheten. Ibland har vi dock ställt oss frågande till huruvida intervjudeltagarnas utsatthet varit ett brott eller inte, vilket har lett till ett resonemang kring att en händelse

⁹ Att könsbestämma en individ utan att nödvändigtvis veta vilken könsidentitet individen tillhör.

inte behöver vara lagstadgat som ett brott för att den ska utgöra en utsatthet. I vissa fall talar intervjudeltagarna om händelser som enligt oss är uppenbara brott, men som de själva inte definierar som sådana. Detta har i sin tur inneburit att vi, för att kunna undersöka vårt syfte på ett nyanserat vis, valt att inkludera annan utsatthet. Med detta menar vi begränsningar och situationer i vardagen som cispersoner¹⁰ vanligtvis inte upplever.

1.2.8 Rättsväsendet

Rättsväsendet består av en mängd olika myndigheter som en person som blivit utsatt för ett brott kan komma i kontakt med. I detta arbete har intervjudeltagarna enbart pratat om Polisen och Sveriges Domstolar, och därför fokuserar vi i stort på dessa två myndigheter.

1.3 Disposition

I *Tidigare forskning* redogör vi för olika typer av utsatthet transpersoner kan råka ut för och varför, och hur bemötandet från rättsväsendet och sjukvården, samt familj och vänner, kan se ut. *Teorier* innehåller en förklaring av vårt vetenskapsteoretiska perspektiv och de fyra teorier som vi använder i vår analys av materialet. *Metod* innehåller en genomgång av metoderna och tillvägagångssättet samt etiska ställningstaganden och en presentation av intervjudeltagarna. *Resultat* presenteras i form av deskriptiva utsagor och citat från intervjudeltagarna i form av de fyra teman vi kunnat urskilja av vårt material: Utsatthet för brott, Annan utsatthet och vardagliga begränsningar, Kontakt med rättsväsendet och dess bemötande samt önskat bemötande, och Uppfattningar om och attityder till rättsväsendet. Under *Analys* återkopplar vi till resultatdelen och gör förankringar till teori, tidigare forskning och annan relevant forskning. I *Diskussion* tas studiens viktigaste slutsatser och resultat upp i anslutning till syftet och studiens frågeställningar, innan vi avslutningsvis pekar på brister i vår studie samt ger förslag på fortsatt forskning.

¹⁰ Cis betyder "på denna sida", till skillnad från trans som betyder "över" eller "överskridande". En cisperson är en person som har alla perspektiv av kön (mentalt, socialt, juridiskt och biologiskt) "på samma sida" och själv identifierar sig som cisperson (Ohlsson Sandahl, 2015:22).

2. Tidigare forskning

Mycket av den tidigare forskning som vi har använt oss utav i det här arbetet behandlar oftast hela HBTQ-gruppen och inte endast transpersoner, vilket kan vara problematiskt eftersom sexuell läggning och könsidentitet inte är samma sak. Dock kan en genom tidigare forskning urskilja att den gemensamma nämnaren är att HBTQ-gruppen blir utsatta för stigmatisering utifrån föreställningar om traditionella genusnormer.

2.1 Sökning av litteratur

Genom att söka på orden "HBTQ hälsa" på Google fick vi fram rapporten *Om unga HBTQ-personer - Hälsa* (2012), i vilken det fanns en referenslista som vi utgick ifrån för att hitta annan relevant forskning. Genom en sökning på ordet "trans" (och med svenska som språk) i SwePub fick vi tillgång till avhandlingen *Att vara som/den 'en' är: En etisk diskussion om begreppen rättvisa, erkännande och identitet i en trans*kontext*. Sökning i denna databas med samma sökord men med refereegranskad som tillägg gav inga resultat.

2.2 Våld, trakasserier och diskriminering

Enligt Folkhälsoinstitutet framkommer det att utsatthet för diskriminering och våld, och trakasserier på grund av sexuell läggning eller könsidentitet/könsuttryck är mer förekommande bland HBT-personer än den övriga befolkningen. En viktig bakomliggande orsak till såväl diskriminering som kränkningar är, enligt FHI, *heteronormativitet*¹¹ (FHI, 2005:6). I Folkhälsoinstitutets undersökning visade det sig att 59 procent av transpersonerna var rädda för att utsättas för våld och trakasserier på grund av sitt transskap. Bland dem var det även 41 procent som hade upplevt kränkande behandling/bemötande en eller flera gånger under de senaste tre månaderna (utsatthet för kränkning visade sig vara vanligast i åldrarna 16-29 år) och en tredjedel av transpersonerna rapporterade att de någon gång i livet utsatts för våld eller trakasserier. Av dessa hade 27 procent av dem varit utsatta för våld eller trakasserier på grund av sitt könsuttryck eller sin könsidentitet under de senaste 12 månaderna (ibid.:29, 31).

2.3 Transpersoners livsvillkor

År 1972 blev Sverige det första land i världen att utfärda en lag som möjliggjorde att som transsexuell få en ny juridisk könstillhörighet efter utredning och prövning: Lag

¹¹ Se 3.3 Queerteori för definition av begreppet.

(1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Samma år blev det även möjligt för transsexuella att få kostnadsfri behandling med könshormoner och operationer. År 2008 hade cirka 500 personer genomgått en könskorrigering behandling (Darj & Nathorst-Böös, 2008:8). Trots att Sverige var ett av de världsledande länderna i detta avseende, tenderar transfrågor och transpersoner att glömmas bort i praktiken. Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (RFSL) är den största organisationen för HBTQ-frågor i Sverige, men började de facto uttala att arbeta för transpersoners rättigheter först år 2001 (ibid.:7).

Darj och Nathorst-Böös nämner namnlagen som ett exempel på en av de begränsningar och svårigheter som transpersoner kan stöta på i sin vardag. Skatteverket och Patent- och registreringsverket (PRV) är de myndigheter en ansöker till om en vill byta namn. Deras praxis innebar tidigare att ”könskonträra” namn inte var tillåtna¹². Detta var något som kritiserades då det försvårade transpersoners levnadsvillkor samt gjorde det svårt för dessa att byta till ett namn som passade bättre ihop med deras könsidentitet eller könsuttryck (Westerholm i Darj & Nathorst-Böös, 2008:7).

2.4 Bemötande när en (inte) passerar

Darj och Nathorst-Böös (2008:20ff) förklarar att kropp, könsidentitet och könsuttryck får stora konsekvenser för hur en blir bemött som transperson. När dessa tre inte hänger ihop enligt tvåkönsnormen reagerar ofta omgivningen med förvirring och nonchalans. Ofta räcker det inte att som transperson komma ut¹³ och berätta för omgivningen vem en är, utan en förväntas också bete sig på ett sätt som bedöms som trovärdigt i andras ögon – d.v.s. agera ”riktigt” utifrån tvåkönsnormen. Att passera som transperson innebär därför ett bättre bemötande av omgivningen, men detta innebär inte att transpersoner som passerar går fria från ryktesspridning, trakasserier eller diskriminering om de kommer ut (ibid). En intervjudeltagare berättar för Darj och Nathorst-Böös (2008:23) om hur hen gått till vårdcentralen för att få penicillin för halsfluss, men istället för att få vård fick hen sin könsidentitet ifrågasatt och känt sig tvungen att förklara vad det innebär att vara transperson. Denna incident ledde till att hen idag helt undviker kontakt med vården. Alla intervjudeltagare i studien vittnar om

¹² Namnlagens tillämpning ändrades år 2009 så att alla myndiga personer får ha (nästan) vilket namn de vill, oavsett juridiskt kön (Transformering, u.å.d).

¹³ Att ”komma ut” är en förkortning av uttrycket ”att komma ut ur garderoben”, och innebär att berätta för till exempel vänner eller familj om att en är exempelvis homo, bi, trans eller queer (UMO, u.å.a).

hur personal inom vård och skola saknar transkompetens. Att undvika att söka vård av rädsla för ett dåligt bemötande är mycket allvarligt och riskerar att leda till en ökad ohälsa hos en redan utsatt grupp.

2.5 Bemötandet från rättsväsendet och sjukvården

I en analys gjord av Ungdomsstyrelsen (2010:96) framkommer det att majoriteten av de som haft kontakt med vårdpersonal är nöjda med det bemötande de fått, trots det har tidigare undersökningar visat att unga HBT-personer har mycket låga förväntningar på vården. Många har erfarenheter av att bli ifrågasatta och kränkta på grund av sin sexuella läggning och/eller könsidentitet eller sitt könsuttryck, och enligt Darj och Nathorst-Böös (i Ungdomsstyrelsen, 2010:96) kan *frånvaron* av kränkningar i vården i vissa fall därför anses vara det som utgör ett bra bemötande.

I samma studie framförs även att en stor andel av de HBT-personer som polisanmält sexuella övergrepp är missnöjda med polisens bemötande. Unga HBT-personer beskriver även hur de upplevt ett bristfälligt bemötande från både vård och rättsväsendet. I vissa fall kan det bero på okunskap som yttrar sig i en omedveten diskriminering. I värsta fall leder de låga förväntningarna på att få ett professionellt bemötande från sjukvård och polis till att HBT-personer inte tar kontakt med dessa instanser, trots att behov finns (Ungdomsstyrelsen, 2010:97).

2.6 Reaktionen från familj och vänner

I Ungdomsstyrelsens (2010:82f) analys framkommer att 8 procent som svarat på frågan om hur familj och nära vänner relaterat till deras sexuella läggning och/eller könsidentitet/könsuttryck, upplevde att de fått mest negativa reaktioner medan drygt hälften ansåg sig ha mest fått positiva reaktioner. Transpersoner har i större utsträckning än cispersoner (med annan sexuell läggning än hetero) fått negativa reaktioner, och tidigare undersökningar visar hur transpersoners relation till familjen ofta är problematisk.

3. Teorier

3.1 Socialkonstruktionistiskt perspektiv

Vår vetenskapsteoretiska ingång är *socialkonstruktionistisk*. Det är ett samhällsvetenskapligt perspektiv på samhället som socialt konstruerat av människor i samspel med varandra. Den kunskap vi har och skapar om världen är inte en objektiv sanning utan kan endast ses som en av många versioner av sanning (Johansson, 2005:26). Detta innebär att vi ser på vårt material som något som skapats i interaktionen mellan oss och intervjudeltagarna (Brinkmann & Kvale, 2009:64f). Med socialkonstruktionism som grund för de teorier vi applicerar på materialet, går det att förstå genus, genussystem och den heterosexuella matrisen som samhälleligt konstruerade, och som strukturer som i sin tur påverkar våra uppfattningar, attityder om, och vårt förhållningssätt till omgivningen.

3.2 Genus och genussystem

Begreppen *genus* och *genussystem* lanserades i Sverige av Hirdman (Jämställ, 2013a). Varje samhälle upprätthåller enligt Hirdman ett ordningssystem där kvinnor och män tillskrivs olika roller, uppgifter och positioner. Genus beskrivs av Hirdman (i Pettersson, 2013:76) som “den allt mer komplicerade förståelsen av hur manligt och kvinnligt ‘görs’” och av West och Zimmerman (i Pettersson, 2013:76) som det sociala och offentliga agerandet för att uppnå identifikation som kvinna eller man. Utifrån dessa två definitioner går det att förstå att genus är någonting som *konstrueras*. Pettersson (2013:77) förklarar att genus, enligt detta synsätt, är något som “görs”. Genusstrukturer både riktar in, styr och begränsar vårt beteende utifrån föreställningar om manligt och kvinnligt. Davies (2011:10f) ger exempel på genusnormer med hjälp av “könade dikotomier” vilka utgör motsatta associationer av män/kvinnor och manligt/kvinnligt. Bland de dikotomier som hon presenterar hittar vi, under kolumnen som är behäftad med det *kvinnliga*, bland annat egenskaperna timid, svag, känslig, beroende och passiv. Under den *manliga* kolumnen hittar vi däremot modig, stark, okänslig, oberoende och aktiv.

Genussystemet bygger i sin tur på två principer enligt Hirdman: könens isärhållande och manlig överordning (Jämställ, 2013a). Isärhållandet innebär att män och kvinnor, samt det som anses “manligt” och “kvinnligt”, hålls isär och ses som varandras motsatser. Den manliga överordningen kommer till uttryck bland annat genom att mäns handlingar betraktas som mer värdefulla, vilket i sin tur bland annat leder till

att män tjänar mer, har mer makt än kvinnor och betraktas som normen, medan kvinnor ses som undantag och avvikande. Detta genussystem skapas och upprätthålls både på ett personligt och strukturellt plan av både män och kvinnor och är viktigt att analysera för att därigenom synliggöra de dolda mekanismer som ger upphov till ojämställdhet; exempelvis hur sådant som förefaller könsneutralt kan få snedfördelade konsekvenser (ibid.).

Problemet med genus och genussystem är att de syftar till att synliggöra maktstrukturer mellan *män* och *kvinnor* och därför i princip helt exkluderar individer som inte identifierar sig som varken man eller kvinna, eller bådadera. Därigenom rekonstrueras tvåkönsnormen. Därför har vi valt att komplettera med *queerteori*.

3.3 Queerteori

Den centrala utgångspunkten inom queerteori är att ifrågasätta normer; d.v.s. det som vi uppfattar som "normalt" i vårt samhälle. Även om begreppet *queer* kan betyda en mängd olika saker¹⁴ har det sitt ursprung i den homopolitiska rörelsen vilket gör att det är brottet mot sexuella normer, strukturer och identiteter som står i fokus i de flesta queerteoretiska studier (Jämställ, 2013c).

Bilden av ett "naturligt kön" kan inom queerteorin inte ses som en neutral sanning, utan något påtvingat och konstruerat. Det är en uppsättning av ramar som inte bara säger hur en ska vara man eller kvinna utan även att en *ska* vara man eller kvinna (ibid.). Inom queerteori används begreppet *heteronormativitet* för att beskriva de system som gör att heterosexualitet ses som den naturliga och självklara sexuella läggningen då den kopplas ihop med kön, genus och sexuellt begär (Ambjörnsson i Kalonaityté, 2014:11). Genussystemet förutsätter att det finns två biologiska kön och två motsvarande genus, åtskilda och komplementära i relation till varandra (Butler i Kalonaityté, 2014:11) och alla konstellationer mellan genus, kön och begär, som inte kan inordnas gällande kön- och genuskategorierna, ses som avvikande, onormala eller obegripliga (Ambjörnsson i Kalonaityté, 2014:11). Antagandet om kroppslig och beteendemässig binär könsuppfattning, där de två enda könen sexuellt attraheras av varandra, kallas av Butler för den *heterosexuella matrisen* (Ambjörnsson, 2006:112f).

¹⁴ "...allt ifrån knäpp, avvikande, en teori, en beteckning på gruppen homo- och bisexuella och transpersoner och ibland även en benämning på dem som i största allmänhet faller utanför normen." (Jämställ, 2013c).

3.4 Normkritik

Normkritik handlar om att sätta fokus på makt. Med hjälp av ett normkritiskt perspektiv kan en få syn på och förändra, begränsande strukturer och normer, istället för att försöka få enskilda individer att passa in i mallen. Det handlar alltså om att synliggöra och ifrågasätta de normer som påverkar uppfattningar om vad som är ”normalt”. ”Det normala” eller ”vi” konstrueras genom att det sätts i kontrast till något annat, ”det avvikande” eller ”de Andra”, där de som tillhör normen kan tycka till om i vilken utsträckning det avvikande ska accepteras eller inte. Den som följer normen har utrymme men också makt att antingen upprätthålla normen eller bidra till förändring av den. Det är också viktigt att vara medveten om att flera normer samverkar och ibland motverkar varandra i ett komplext system (Jämställ, 2013b).

3.0.1 Tillämpning av teori

Genus, genussystem, queerteori och normkritik används för att synliggöra attityder och beteenden, samt hur heteronormativitet och tvåkönsnormen påverkar intervjudeltagarnas utsatthet samt rättsväsendets bemötande. Teorierna har gett oss verktygen att ifrågasätta det som samhälleligt anses som det ”naturliga”, oavsett om det handlar om sexualitet, genusnormer eller någon annan form av normativitet. Genom att ha ett normkritiskt perspektiv synliggörs begränsande strukturer och normer, och förändring kan möjliggöras.

4. Metod

Vi har genomfört en kvalitativ studie, där datainsamlingen skett genom semistrukturerade intervjuer med personer som är transidentifierade, vilka efter intervjun också fått svara på en enkät. Intervjuerna skedde både genom fysiska träffar och över telefon.

4.1 Semistrukturerade intervjuer

Bryman (2011:102f) förklarar att målet för intervjuaren vid samhällsvetenskapliga intervjuer är att utvinna information (den intervjuades egna eller andras attityder, beteenden, normer, värderingar, åsikter, etc.) från den intervjuade. I vårt fall rör sig det sig om den intervjuades *egna erfarenhet* av utsatthet för brott och annan utsatthet. En semistrukturerad intervju innebär att intervjuaren följer en intervjuguide¹⁵ med en lista över frågor (Bryman, 2011:415) som intervjuaren kan utgå ifrån men inte strikt måste följa, vilket bjuder in till flexibilitet genom att vara anpassningsbar i de olika intervjusituationerna (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011:40). Eftersom intervjudeltagarnas erfarenheter och utsatthet varit olika har den flexibla aspekten av semistrukturerade intervjuer varit fördelaktig och möjliggjort anpassning av arbetets fokus efter vad som framkommit i intervjuerna.

4.2 Enkät

Datainsamlingen har också skett genom att intervjudeltagarna fått svara på en enkät¹⁶ där vi syftat till att få mer bakgrundsinformation om dem, och för att vi ska utgå ifrån samma termer och begrepp som intervjudeltagarna själva använder sig av för att definiera sig.

4.3 Tillvägagångssätt

4.3.1 Urval

På grund av det faktum att vi ville studera en på många sätt redan utsatt och exkluderad grupp i samhället, ville vi öppna upp möjligheten att synliggöra så många individer som möjligt. Därför valde vi att inte begränsa deltagarkriterierna mer än att 1) Intervjudeltagaren identifierar sig som transperson (transvestiter, transsexuella,

¹⁵ Se bilaga 8.1 för vår intervjuguide.

¹⁶ Se bilaga 8.2 för enkäten.

intergender och andra med transerfarenheter) eller har transerfarenhet, och 2) Intervjudeltagaren ska ha varit utsatt för brott, för att få ingå i urvalsgruppen.

4.3.2 Snöbollsurval

Vi har använt ett snöbollsurval (eller kedjeurval) - där en via redan valda personer letar sig fram till andra personer som en tar med i urvalet (Bryman, 2011:196). Detta urval används ofta när utsatta grupper ska studeras.

Inledningsvis valde vi att dela ett inlägg på våra egna Facebooksidor angående vårt examensarbete (där vi sökte intervjudeltagare). Det resulterade i att Romson kontaktade oss och föreslog att han kunde agera bollplank i vårt arbete. Efter ett möte med Romson spred han även vår information om examensarbetet i slutna grupper där möjliga intervjudeltagare kunde finnas, varpå vi fick svar från fyra personer via mejl. Två av dessa slutade dessvärre svara efter initial mejlkontakt.

Vi blev även tilldelade guldmedlemskap¹⁷ på Qruiser från QX. Qruiser är, enligt de själva, Nordens största community för personer som är homo, bi, trans och queer. Här gjorde vi en egen sida där vi beskrev vårt examensarbete. Slutligen resulterade medlemskapet på Qruiser att vi fick kontakt med två personer som också blev intervjuade.

Även RFSU:s tidskrift OTTAR, som på sin hemsida (<http://www.ottar.se/>) beskriver sig som Sveriges största sexualpolitiska tidskrift, delade vår information angående examensarbetet på sin Facebooksida. Detta resulterade dock inte i några kontakter.

Vi har även fått hjälp av vänner som spridit vår information genom att dela vårt inlägg på Facebook och Twitter. Detta resulterade inte heller i några kontakter. Vi kontaktade även bland andra RFSL, RFSL Ungdom och Föreningen FPES¹⁸ som tyvärr inte svarade eller hade möjlighet att hjälpa oss.

4.3.3 Informationsbrev

För att få kontakt med intervjudeltagare skrev vi ett informationsbrev. Brevet ändrade form under tiden, delvis då vi ändrade termer samt anpassade brevvets längd efter de olika medierna vi använde oss av för att nå ut till intervjudeltagare¹⁹. Att vi i de olika

¹⁷ Innebär att Qruiser verifierar medlemmen och att medlemmen får tillgång till alla olika funktioner på hemsidan, till exempel att kunna skicka meddelanden och skriva i forum.

¹⁸ Föreningen FPES är en ideell förening och mötesplats för alla transpersoner. (www.fpes.se)

¹⁹ Se bilaga 8.3, 8.4, 8.5 och 8.6.

informationsbrevet formulerat oss olika kan vara problematiskt. Det kan ha inneburit att vi inte nått ut till möjliga deltagare, samt att vi i den första kontakten delgivit olika information till olika deltagare. Vi försökte åtgärda problematiken genom att i det andra kontaktskedet se till att informationen blev densamma för alla deltagare via mejl²⁰, där detaljerad information kring syfte och tillvägagångssätt samt forskningsetiska principer framkom.

4.3.4 Intervjuerna

Alla intervjuerna genomfördes inom loppet av två veckor. Vi turades om att vara den ledande personen i intervjun, vilket innebar att gå igenom intervjuguiden och ställa alla frågor som var relevanta för intervjutillfället, medan den andra observerade, kompletterade och ställde andra frågor om så behövdes. Två av intervjuerna genomfördes på telefon, och de andra två på intervjudeltagarnas arbetsplatser. Den kortaste intervjun varade i trettio minuter och den längsta i en och en halv timme.

4.3.5 Enkät

Vi bestämde oss för att dela ut en enkät som Romson utformat²¹, och som vi fått tillgång till. Enkäten innehåller en rad bakgrundsfrågor som var relevanta för vår tillämpning av samma termer och begrepp som intervjudeltagarna använder sig av för att definiera sig. Eftersom forskningen kring transpersoner och transpersoners livsvillkor är begränsad är det svårt att säga hur populationen ser ut och därmed vad ett representativt urval skulle innebära. Därför fick de intervjuade, såsom i Darj och Nathorst-Böös (2008:5) undersökning, själva i enkäten möjlighet att beskriva sin könsidentitet vid intervjutillfället.

Vi valde att låta intervjudeltagarna svara på enkäten i slutet av intervjun på grund av att vi upplevde det som väldigt formellt att ställa dessa frågor och att vissa frågor hade kunnat upplevas som intima. Vi ansåg också att vi, genom att inleda med enkäten, kunde ha försvårat intervjun genom att ge den en trög start. Efter intervjun frågade vi därför alla deltagare om det var okej för dem att fylla i enkäten och förklarade återigen att de inte behövde svara på de frågor de inte ville. De två som blev intervjuade över telefonen fick bakgrundsfrågorna via mejl medan de andra två fyllde i enkäten på plats direkt efter intervjun.

²⁰ Se bilaga 8.7.

²¹ Vi har dock tagit bort en del frågor som vi ansett inte varit relevanta för vårt arbete, samt lagt till ett par.

En av intervjudeltagarna som fick enkäten via mejl hade svårt att förstå hur hon skulle fylla i enkäten på datorn vilket ledde till att vi ringde upp henne för att gå igenom enkäten över telefonen istället. Detta ledde till att vår upplevelse av enkätfrågorna som intima blev motbevisad. Intervjudeltagaren verkade inte alls känna sig obekvämt med att svara på frågorna och gav ofta långa förklaringar som svar²² vilket i sin tur leder oss till att spekulera kring att vi kan ha gått miste om viktig information för vårt resultat på grund av hur vi hanterade enkäten. Att ha haft en dialog kring frågorna hade kanske lett till flera berättelser från intervjudeltagarna som hade varit värdefulla för vårt arbete, och kanske snarare skapat en bra inledning av intervjun än en "trög start". Vår känsla kring enkätens "intimitet" kanske snarare visar på våra egna känslor kring den typen av frågor som vi - som cispersoner - inte vanligtvis behöver förhålla oss till.

Att kunna dela ut enkäten på plats vid de två intervjuer där vi träffat intervjudeltagarna utgör, i enlighet med det vi resonerat kring ovan, således en fördel eftersom intervjudeltagarna kunde ställa frågor om enkäten som vi kunde besvara direkt, samt att datainsamlingen effektiviserades då vi även fick tillbaka enkäten direkt efter intervjun. Vi fick också ta del av feedback gällande frågan som lyder "Om du är helt öppen, hur länge har du varit det?". En av intervjudeltagarna påpekade att det inte fanns någon definition på "helt öppen" och att det därför fanns utrymme att tolka vad som menades med det, något vi själva inte hade reflekterat över. Att vi fanns där på plats när intervjudeltagaren svarade på denna fråga ledde därmed till att vi fick ta del av intervjudeltagarens resonemang kring sina svar.

Med det sagt kan det även finnas nackdelar med att dela ut enkäten direkt på plats då det för intervjudeltagaren kanske kändes stressigt att vi närvarade. Innan intervjudeltagarna började fylla i enkäten nämnde vi att de skulle ta sin tid och inte stressa. Vi försökte att lugnt samtala med varandra medan intervjudeltagaren fyllde i enkäten, något som vi gjorde för att det inte skulle kännas tyst och stelt, men som kan ha verkat störande för någon av våra intervjudeltagare.

4.3.6 Transkribering

Precis som många andra kvalitativa forskare, var vi var intresserade av *vad* intervjudeltagaren hade att säga och *hur* personen sa det som hen sa (Bryman, 2011:428). Därför valde vi att spela in alla våra intervjuer och sedan transkribera dem

²² Genomgången av enkäten tog 40 minuter över telefonen, till skillnad mot de 5-10 minuter som det tog för intervjudeltagarna att själva fylla i den på plats.

(Kvale & Brinkmann, 2009:194). Eftersom vi var intresserade av *hur* det sades och inte bara *vad* som sades, skrev vi ut betoningar, pauser och gester och andra icke-verbala uttryck vid transkribering²³. Vi transkriberade två intervjuer var och aidentifierade direkt vid transkribering för att försäkra oss om intervjudeltagarnas anonymitet.

Transkriberingen är tolkande och skapar förutsättningar för resten av analysen. På grund av detta läste vi igenom varandras transkriberingar samtidigt som vi lyssnade till inspelningen, för att försäkra oss om att våra transkriberingar och tolkningar stämde överens med varandra. En av fördelarna med transkribering är att den bjuder in till reflexivitet kring den egna intervjutekniken och sin egen inverkan på kunskapsproduktionen.

Det bör tilläggas att vi i *Resultat* har skrivit om de citat vi valt att använda där. Talspråk har gjorts om till skriftspråk²⁴, ord har lagts till för att öka läsarens förståelse för citatets sammanhang eller tagits bort för att försäkra anonymitet²⁵, och citat har ibland kortats ned²⁶ för att minska andelen text och tydligare visa på citatets centrala innebörd.

4.3.7 Meningskoncentrering

Den metod vi har använt oss av för att analysera intervjumaterialet är meningskoncentrering, vilket innebär att en koncentrerar det intervjudeltagaren har sagt i en kortare formulering, där huvudinnebörden av det som sagts formuleras om i några få ord (Kvale & Brinkmann 2009:221). Denna analysmetod skedde i fem steg: 1) transkriberingarna lästes igenom för att vi skulle få en känsla för helheten, 2) de naturliga "meningsenheterna"²⁷, såsom de uttryckts av intervjudeltagarna, fastställdes, 3) de teman som dominerar meningsenheterna formulerades och uttalandena tematiserades utifrån intervjudeltagarnas synvinkel såsom de uppfattades av oss, 4) utifrån undersökningens syfte ställdes frågor till meningsenheterna, och 5) intervjuernas centrala, icke överflödiga teman, knöts samman i deskriptiva utsagor (ibid.).

²³ Betoningar utmärks med *kursiv* text och gester förklaras inom parantes, till exempel (nickar).

²⁴ Till exempel "såna" har istället blivit "sådana".

²⁵ Till exempel [förort].

²⁶ Signaleras med ...

²⁷ Det vill säga stycken direkt plockade ur transkriberingen.

4.3.8 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet handlar kort sagt om en metod undersöker vad den påstås undersöka. I kvalitativa studier handlar validitet och reliabilitet om studiens trovärdighet och transparens (Trost, 2005:113). Vi har i vårt arbete eftersträvat tydlighet i tillvägagångssätt och etiska ställningstaganden, sanningsenliga tolkningar av intervjudeltagarnas berättelser, samt att med hjälp av teoretiska kopplingar göra trovärdiga tolkningar av materialet.

Även om generaliserbarheten och den kvalitativa studiens giltighet enligt Bryman (2011:369) ökar genom att göra teoretiska kopplingar till annan forskning, och att vi i vårt arbete mycket riktigt kommit fram till resultat som kan återfinnas i annan forskning, syftar inte studien till att generalisera. Studien syftar till att undersöka intervjudeltagarnas erfarenheter av och berättelser om utsatthet, och generaliserbarhet är därför inte av största relevans, då det intervjudeltagarna berättar i högsta grad är aktuellt i deras liv och vardag, vilket är tillräckligt för att resultatet ska vara relevant och visa på skeenden och attityder som existerar i samhället.

4.4 Etiska ställningstaganden

Vi informerade, vid flera olika skeden, intervjudeltagarna om syftet med studien, tillvägagångssättet, att de bestämde över sitt eget deltagande och närhelst de ville fick avbryta sitt medverkande, om vår tystnadsplikt, inspelning och transkribering, samt aidentifiering (Vetenskapsrådet, u.å.: 1-17).

4.4.1 Att intervjua om utsatthet för brott och annan utsatthet

När en intervjuar personer, i egenskap av att de varit utsatta för brott och annat, kan det röra upp saker hos personen som hen kanske inte tänkte på innan intervjun. På grund av detta har vi inledningsvis i alla intervjuer förklarat att intervjudeltagaren inte behöver svara på en fråga hen inte vill svara på, samt inte ska känna sig tvungen att prata om något som hen inte vill prata om. Utöver detta har vi även skickat ut ett mejl till samtliga intervjudeltagare efter intervjun innehållande kontaktuppgifter till olika organisationer vars arbete på något vis kan vara relevant för individer som blivit utsatta för brott²⁸.

Med detta sagt betyder det inte att vi helt avsagt oss ansvaret som intervjuare. Som intervjuare lämnar vi en intervjudeltagare ensam kvar i sina tankar och känslor,

²⁸ Se bilaga 8.7.

som vi kan ha varit delaktiga i att ha rivit upp. Förhoppningsvis har intervjudeltagarna någon att prata med efter att vi lämnar intervjusituationen, men det kan vi inte helt säkert veta vilket skapar en viss etisk problematik. Efter att ha genomfört intervjun med Alice stannade vi kvar en stund och pratade lite om vardagen, vilket föll sig helt naturligt efteråt, och gav henne också kontaktuppgifter till Brottsoffermyndigheten som hon ville veta mer om då vi nämnt den under intervjun. I efterhand kände vi också att det var viktigt för oss att stanna kvar och prata med henne då hon talade om för oss att hon inte pratat om ett av brotten med så många andra.

4.4.2 Makt

I en intervju i *Edit: Parisa Amiri* med Freja Lindberg påtalar hen att transpersoner ofta representeras (då de väl gör det) på cispersoners villkor. Hen förklarar att cispersoner oftast vill höra det som hela tiden reproduceras kring “att det finns så mycket transfobi”. Lindberg förklarar att fokus istället bör ligga på att hitta anledningarna till och lösningar på detta. Detta menar hen bör ske genom att transpersoner representeras utefter sina egna villkor och tillåts berätta sina berättelser (Burman, 2016).

Eftersom kunskap, enligt socialkonstruktionism, produceras som en del av interaktionen mellan intervjuare och intervjudeltagare (Karlsson & Pettersson, 2006:62) är det viktigt att ta hänsyn till Lindbergs uttalande. Oavsett om vi inte vill utöva makt kommer detta alltid finnas med och påverka kunskapsproduktionen. Vidare kan inte intervjumaterialet skapas förutsättningslöst, och frågeställningar, delaktighet i intervjuinteraktioner och kunskap hos oss som intervjuare skapar ett bestämt material. Vi har i och med detta en maktposition, då vårt material och resultat påverkas av det bestämda syftet som vi i sin tur tolkar (ibid.) utifrån tolkningsföreträdet vi besitter (Kvale & Brinkmann, 2009:49). Utifrån ett normkritiskt perspektiv blir det därför viktigt att vi använder vår maktposition - inte minst som intervjuare men också som cispersoner - till att, såsom Lindberg säger, inte bara belysa och reproducera det vi vet om transpersoners utsatthet, utan även erbjuda lösningar eller peka på anledningarna bakom den.

4.5 Kort presentation av intervjudeltagarna

Alla intervjudeltagares namn är fingerade.

Saga är 47 år. Hennes könsidentitet är kvinna, och hennes pronomen är hon. Hon identifierar sig som transsexuell, MtF²⁹ och *ibland* transperson. *Nadja* är 63 år. Hennes könsidentitet är kvinna, och hennes pronomen är hon. Hon identifierar sig som transkvinna/transfeminin/transtjej. *Alice* är 49 år. Hennes könsidentitet är kvinna och använder pronomenet hon. Hon identifierar sig som transsexuell, transperson, trans, transkvinna/transfeminin/transtjej, och MtF. *Elliot* är 34 år. Hans könsidentitet är man och queer och hans pronomen är han. Han identifierar sig som transperson, trans, FtM³⁰, genderqueer/genderbender/queer.

²⁹ Förklaring till begreppet finns i Bilaga 8.9.

³⁰ Se bilaga 8.9.

5. Resultat

Resultaten presenteras i form av deskriptiva utsagor och citat från intervjudeltagarna, vilka sedan analyseras i nästa avsnitt. Temana är: *Utsatthet för brott, Annan utsatthet*³¹ och *vardagliga begränsningar, Kontakt med rättsväsendet och dess bemötande samt önskat bemötande*, och *Uppfattningar om och attityder till rättsväsendet*. Temana går in i varandra en del, till exempel kan attityder gentemot rättsväsendet och andra människor ha påverkats av det som en har blivit utsatt för och det bemötande en fått av rättsväsendet och andra. Temana kan således beskrivas som fyra sammanlänkade aspekter av intervjudeltagarnas upplevelser och erfarenheter, av utsatthet och rättsväsendet, utifrån deras egna perspektiv (men också vårt).

5.1 Utsatthet för brott

De brott som intervjudeltagarna har berättat om att de blivit utsatta för är: misshandel, våldtäkt, hot, sexuellt ofredande och bedrägeri. Det är dock svårt att säga om dessa är de enda brotten de blivit utsatta för eftersom det, som Elliot uttrycker det, kan vara svårt att särskilja vilka av de hotfulla situationer som en hamnar i som transperson där det faktiskt är ett brott som begås. Även Alice, då vi ställer henne frågan ifall det är några fler än de två brott hon berättat för oss om som hon blivit utsatt för, svarar att det är dem som hon "vill minnas".

5.1.1 Saga

Saga åker för att hälsa på sin dåvarande partner, i början av 1987. Hon har sytt en klänning till sig själv på syslöjden i skolan som hon bestämmer sig för att, för första gången, ha på sig offentligt under en runda på stan. Hon tycker att det känns tryggt eftersom hon känner sig anonym då hon befinner sig i en annan stad än den hon är bosatt i. Saga äter och går sedan vidare till ett annat ställe för att fika, och när hon ska lämna fiket kommer det plötsligt fram en man och säger: "Jävla transa, fy fan vad ful du är." Saga försöker gå därifrån men mannen följer efter, tar tag i henne och säger något i stil med: "Du transa, gå inte iväg, jag pratar med dig." Saga svarar: "Jävla svin, låt mig vara ifred" varpå hon får tre till fyra slag i ansiktet. Saga tappas nästan medvetandet och faller till marken, varpå mannen övergår till att sparka på henne när hon ligger ned. Saga berättar hur hon bara hann tänka "nu dör jag". Hon blöder "som en stucken gris"

³¹ Både när det kommer till begreppet utsatthet för brott och annan utsatthet vill vi tydliggöra att det är vi själva som valt ut och använt ordet *utsatthet* i arbetet.

från hela ansiktet. En tjej som går förbi och ser misshandeln rycker till slut tag i mannen och säger åt honom att sluta, varpå han springer iväg. Samma tjej går bort till en telefonkiosk några hundra meter bort och ringer polisen. Fem till sex minuter senare kommer polisen till platsen.

5.1.2 Nadja

En kväll år 2011 då Nadja är ute och går blir hon träffad i huvudet av någonting hårt. Nadja bedömer att det förmodligen var en sten, och hon får en kraftig hjärnskakning av smällen. Hon blir yr, får ont och faller ihop på gångbanan direkt, varpå hon ringer efter ambulans. Nadja väljer också att ringa en god vän som har nattpatrull på sitt arbete, och som kommer dit nästan direkt. Vännen upptäcker att det står poliser längre ned på gatan och åker därför dit för att hämta dem. Det visar sig vara trafikpoliser som tar sig till platsen som Nadja befinner sig på.

När Nadja några veckor efter misshandeln är på väg till annan ort för arbete så får hon genom en bekant veta att någon har mordhotat henne på en hemsida. Någon har skrivit att "de skulle döda" Nadja. Hon hoppar av bussen och åker hem igen.

Nadja har även blivit utsatt för en våldtäkt, och bara dagen innan vi intervjuade Nadja blev hon utsatt för något hon beskriver som sexuellt ofredande. Hon gick hemifrån och var på väg till busshållplatsen för att ta sig till läkaren då en bil plötsligt stannar till vid Nadja och vevar ned rutan. Nadja ser att det är en "gubbe" som kör och tror att det är någon som ska fråga henne någonting. Då säger mannen: "Får jag köpa sex av dig?" Nadja blir förbannad och säger till mannen att ta sin bil och sticka därifrån. Hon berättar även för oss att hon känner igen mannen när hon väl sett honom, och att samma person sommaren innan kommit fram till henne på stan och ställt samma fråga.

5.1.3 Alice

Alice blev utsatt för båda de brott hon berättat för oss om under loppet av ett dygn och av samma gärningsperson. Förra sommaren bodde Alice ihop med sin dåvarande tjej, vi kallar henne Sara. Deras förhållande var av och på, och en kväll blir Alice ditbjuden på middag och det visar sig att Sara försöker få med Alice på en semester med henne och barnen, och att Sara vill att Alice ska bekosta detta. Alice går inte med på detta. Senare under kvällen tvingar sig en full och drogpåverkad Sara sig på Alice och våldtar henne. Morgonen därpå märker Alice att hennes kreditkort är borta och att femtusen kronor har försvunnit från hennes plånbok.

5.1.4 Elliot

Elliot har berättat för oss om tre olika tillfällen då han blivit misshandlad. Det tidigaste tillfället bedömer Elliot vara för cirka sex år sedan. Elliot och hans vänner sitter bak i nattbussen på väg hem och pratar med varandra. En man - eller som Elliot uttrycker det: "En snubbe som störde sig på bögen längst bak" - som Elliot inte känner börjar lägga sig i diskussionen Elliot och hans vänner har på ett "jävligt otrevligt sätt". I början försöker de bara ignorera honom för att lugna ner situationen, men mannen blir bara mer och mer aggressiv och till slut säger Elliot till honom att lägga av. Då börjar mannen kalla honom "böggjävvel" och liknande innan han till slut slår till Elliot. Kompisarna försöker dra loss mannen från Elliot, men mannens sällskap har ställt sig som en mur emellan Elliot och hans vänner så att de inte ska kunna göra något. Till slut kommer en annan man fram och lyfter bort mannen som slår Elliot.

Ett av de senare brotten ägde rum för ungefär fyra år sedan då Elliot var på en offentlig toalett och väntade i kö för att få gå in på toalettbåset på herrarnas toalett. En man börjar irritera sig på Elliot och att han är på toaletten. Han säger saker i stil som: "sådana som du ska inte vara *här*" och "ni är äckliga". Elliot försöker ignorera mannen på grund av den slutna miljö som han befinner sig i, men mannen ger sig inte och trycker slutligen upp Elliot mot väggen och slår till honom. Andra män befinner sig på toaletten, men de fortsätter med sitt utan att bry sig om misshandeln.

Även det tredje misshandelstillfället som Elliot varit utsatt för hände för cirka fyra år sedan. Elliot är hemma hos sin före detta vän Hanna och hennes pojkvän. Elliot beskriver att han och Hanna har en "ganska lång historia". De tre börjar diskutera, och pojkvännen blir väldigt otrevlig mot Elliot, som aldrig träffat pojkvännen tidigare. Elliot förväntar sig att Hanna ska "backa" (d.v.s. *försvara*) honom vilket hon inte gör. Då blir han arg och hamnar i slagsmål med pojkvännen.

Elliot beskriver även att hot och trakasserier i vardagen inte är "helt ovanligt", och att han blivit verbalt påhoppad vid flera tillfällen, samt även blivit spottad på.

5.2 Annan utsatthet och vardagliga begränsningar

Detta tema berör negativa händelser som intervjudeltagarna berättat om och visar på olika sorters utsatthet en kan stöta på som transperson. Här redogör vi för annan utsatthet vi har fått berättad för oss. Intervjudeltagarna beskriver svårighet att skilja på vilka av situationerna de råkat ut för som är brott och vilka som inte är det. Elliot förklarar det på följande vis:

Alltså *hot* är ju svårt och såhär. Alltså det finns ju någon typ av eskalering i situationer som blir jävligt hotfulla, där är det ju svårt att särskilja det liksom. Det är det jag menar med toalettincidenter, [de] är ju fler än en men det är svårt att såhär, från när folk är otrevliga till hotfulla, till [att] liksom. Det är *lättare* att särskilja det som är när man får en käftsmäll, för det är så *tydligt* liksom.

Elliot uttrycker hur utsattheten “normaliseras” och därigenom inte, för en själv, hör till ovanligheten. En “får en annan referensram” vilket ytterligare försvårar sin egen förmåga att synliggöra sin egen utsatthet för en själv.

Utsattheten i sig leder till begränsningar i flera av intervjudeltagarnas vardag, vilket för oss förtydligar hur viktigt det är att belysa även den “icke-brottsliga” utsattheten och begränsningarna som den kan leda till. När vi frågar Elliot varför han tror att han undviker en viss typ av ställen svarar han såhär:

Det är klart, någonstans är det kopplat till vilken typ av folk som hänger där. Bröliga, mansdominerade miljöer är ju ingen hit, liksom. Jo men den kopplingen gör jag nu. Det kanske är fördomsfullt, mycket möjligt.

Elliot's undvikande av offentliga toalettmiljöer är en konsekvens av den misshandel och den rad olika hotfulla incidenter han varit med om i dessa miljöer. Han berättar också att han inte längre åker nattbuss efter misshandeln han utsattes för där.

Med det sagt behöver inte utsattheten alltid vara direkt riktad mot personen i sig, för att hen ska börja begränsa sig. Alice valde även att flytta från ett område hon tidigare bodde i, då hon blivit varnad av kompisar som var rädda för att hon skulle utsättas för något om hon bodde kvar på platsen. Hon uttrycker att hon aldrig hade överlevt i ett par förorter som hon nämner och säger även:

... om jag vill ta självmord då åker jag till [förort] och går en promenad, då vet man ju vad som händer

Alice säger detta i samband med att hon tar upp ett exempel som hon tagit del av via media, om en misshandel av en transsexuell kvinna som skedde i Rinkeby tidigare i år (Makar, 2016, 2 mars).

Alice berättar också för oss om hur omklädningsrummen är ett hinder för henne att träna. Hon menar att det “... blir genast ett helvete” eftersom “... vart man än går så

är det fel.” Detta visar i sin tur på ytterligare begränsning i vardagen, då Alice avslutar detta med att säga att detta leder till att hon inte tränar alls istället. Hon upplever att utsattheten är betydligt större sedan hon kommit ut som transsexuell - “Ja, då förändrades ju [livet]. Då blev man ju mer sårbar och så, och mål för sådana påhopp.” Hon uttrycker att rädslan för att gå ut idag är annorlunda än tidigare:

Så man får ju se upp och sedan vill man ju inte träffa på något gäng eller sådär. Då vet man ju aldrig, så det är alltid någon rädsla sådär precis som när vanliga tjejer går ut själva kanske, det inte är så himlans roligt. Man får ha med sig någon alltid och som kollar så, nej det är inte så tryggt.

När Alice blev öppen med sin transsexualism upplever hon i sin tur att livet förändrades.

För nu har jag förändrats också, innan var jag ju kille och ingen hoppade på mig då.

Saga tog upp tre händelser där både okända människor och bekanta varit nonchalanta, ifrågasättande och utsatt henne för diskriminering. Bland annat skulle hon boka ett rum på ett hotell. Receptionisten svarar att de inte har några lediga rum, men när Saga efter telefonsamtalen går in på hotellets hemsida ser hon att det finns massor utav lediga rum. Hon förklarar för oss att detta förmodligen har att göra med att hennes namn och röst inte “matchar”.

Den andra incidenten skedde i en affär där en man, som Saga känner till från orten där hon bor, står och pantar burkar och säger: “Jag har hört att du ska byta kön.” Saga rättar honom med att förklara att: “Jaså du, då har du hört alldeles fel. Däremot ska jag göra lite justeringar som gör att fysiken stämmer överens med min person.” Mannen svarar då: “Ja, det är ta mig fan horribelt och jag har hört att sådana som du kostar hundratusentals kronor”. Saga gör därefter i en uträkning av hur mycket operationen kostar och hur stor andel mannen som skattebetalare kommer få betala, och erbjuder sedan mannen tre burkar för att täcka hans andel, “plus lite till”. Den tredje händelsen beskriver Saga på följande vis:

Jag var på toa och sedan så har jag stått och tvättat händerna. Så kommer det en tjej, en dam i 50-årsåldern med blå jeans, och jag passerade inte till hundra procent. Ibland gör jag det hyfsat och ibland inte. “Ja, men ursäkta mig men, har inte du gått på fel toalett kanske” [säger hon]. Då tittar jag på henne och säger: “Nä-nä-nä-nä-nä, har du sett skyltarna utanför? Där finns *en* skylt

med en person i långbyxor, och där [finns en annan] som visar en person i klänning. Jag har klänning - du har långbyxor.”

Saga berättar för oss att sådana situationer vanligen uppstår några gånger i månaden. Hon är heller inte ensam om “toalettincidenter”, även Elliot berättar att han har blivit utsatt för brott och andra obehagliga händelser på toaletter (både i krogmiljön och utanför) och “rekar” oftast i förväg vilka typer av toaletter som finns på offentliga platser han har avsikt att besöka. Den upprepade utsattheten på offentliga toaletter gör det även svårt för honom att minnas exakt när misshandeln på krogtoaletten ägde rum, då han, precis som Saga, fått uppleva liknade händelser vid ett flertal tillfällen.

Att utsattheten oftast blir värre, eller mer påtaglig, i krogmiljöer och situationer där folk är onyktra är något Elliot diskuterat och även Alice kommer in på ett liknade spår. Hon nämner att hon inte brukar vilja vara med så länge när folk är fulla för att slippa bli förnedrad, eller vara med om att de förnedrar sig själva, och fortsätter med att berätta att hon klarat sig bra men att hon inte går ut på krogen ensam för att hon inte vågar.

Jag går gärna inte ut på krogen själv utan någon stor kille med mig.

Elliot berättar inte bara hur han, som tidigare nämnt, undviker miljöer, utan också att han försöker undvika en viss typ utav människor som han upplever som hotfulla och ser till att ha med sig andra människor när han ska ut, precis som Alice. Elliot beskriver också att utsattheten kan vara svår att hantera beroende på huruvida andra läser av honom som transidentifierad i situationen, d.v.s. om han passerar eller inte. Han upplever att det många gånger kan vara knepigare att tackla hotfulla situationer där folk inledningsvis inte vet om att han är transperson. Att det är svårare när han passerar och en person, under situationens gång, får reda på att Elliot är transperson.

... jag har nog lättare att kunna avstyra, antingen ta mig själv från platsen om man märker att folk, ja men får en *hang up* liksom. Man får någon form av fördröjningstid i eskaleringen av situationen. [Till skillnad från] när folk såhär (knäpper med fingrarna) *snap* så ”Jaha! *That’s who you are*” liksom, och då går det från noll till hundra och då har man liksom ingen tid att själv hantera situationen. Så på det sättet så är det ju knepigare. Det har liksom inte någonting att göra med öppenhet, det har mer att göra med, ja *passera* är egentligen ett kasst ord men.

Nadjas citat sammanfattar den utsatthet som intervjudeltagarna, redan från första andetaget, blir måltavla för:

Född som sagt 1953 ... med [det] biologisk[a] kön[et] kille. Det är ju så att barnmorskan var så fräck att titta mellan benen på mig när jag var nyfödd och [säga] till mina föräldrar att jag var kille.

Ända sen jag var 4-5-6-år gammal visste [jag] att jag egentligen är kvinna. Jag vet att jag pratade med min mamma om det [som liten]. Jag sa till henne: ”Varför kunde jag inte bli född som tjej, för jag skulle vilja föda barn”. På den tiden visste man ju ingenting om transsexuella. Ja man kan till och med säga att det var ett brott att vara trans. ... Jag blev som sagt född som [Erik]³² och mamma hon sa såhär: ”Men [Erik] du ska ju få barn när du blir stor. Du ska bli en bra pappa.”

Nadja förklarar att hon “efter några år tröttnade” på att prata med sin mamma om att hon egentligen var en kvinna. Istället gick hon in i sig själv och mådde dåligt. För att få uttryck för sin könsidentitet på något vis, bytte Nadja i tonåren, när hon kom hem efter skolan, om till sin mammas kläder.

För att jag skulle må bra, och det gjorde jag, för stunden.

För att inte Nadjas mamma skulle få reda på detta bytte hon om innan hennes mamma hann komma hem från jobbet igen, och vek prydligt ihop kläderna så att det inte skulle synas att hon flyttat på dem.

Alice resonerar kring att “ha blivit en annan”. Hon berättar att hon, efter att ha fått sin diagnos som transsexuell och kommit ut med detta på sin arbetsplats, blivit mer tystlåten på arbetsmöten.

Ytterligare en utsatthet kan vara problematiken kring juridiskt kön. Alla förutom en av våra intervjudeltagare har ett juridiskt kön som inte överensstämmer med deras könsidentitet. Elliot berättar till exempel om hur han ofta, när han blir upprindad av telefonförsäljare, blir tillfrågad om Lisa³³ är hemma, detta till följd av att han inte gjort ett juridiskt könsbyte. Även Saga berättar hur hon, några gånger i månaden, är med om situationer där hon på grund av sitt namn, som inte upplevs stämma överens med hennes personnummer, känner sig ifrågasatt. Saga nämner speciellt en gång då hon ringde till Radiotjänst.

³² Namnet är fingerat.

³³ Namnet är fingerat.

Jag har ju alltid betalat licensen [men] den stod på min fru. Och när hon flyttade fick jag ju ringa och säga att jag har TV och ska betala licens. "Ja vad heter du?" Då säger de: "Nä, vänta nu det blev något fel här, det står Saga!" "Nej, men det är jag," säger jag. Då säger han: "Jaha, kan du ge mig personnumret en gång till så gör jag ett nytt försök." "Ja," säger jag, och så säger jag personnumret en gång till. "Det här var jättekonstigt, det kommer upp samma namn igen." "Jag heter så." "Äh, men det måste vara något fel med datorn, kan ha tryckt fel. Vi tar om det, vad var det nu?" Och då brister det för mig att: "Näää du ... jag har nämnt personnumret två gånger ... antingen får du registrera mig eller så *skit* i det så betalar jag ingen licens!"

5.3 Kontakt med rättsväsendet och dess bemötande, samt önskat bemötande

Temat, *kontakt med rättsväsendet*, handlar om det faktiska bemötande intervjudeltagarna upplevt när de varit i kontakt med olika instanser inom rättsväsendet³⁴ för de olika brott de blivit utsatta för.

Vid misshandeln som Saga blev utsatt för blev polisen, som tidigare nämnt, tillkallad till platsen. Istället för att köra Saga till sjukhus, trots att hon, som hon själv uttryckte det "blödde som en stucken gris från ögonbrynen och näsan", körs hon och tjejen som tillkallat polisen till polisstationen. Eftersom Saga är så pass skadad att hon inte kan gå själv får hon sitta på en bänk och vänta medan vittnet pratar med en polis. Medan Saga väntar kommer vakthavande befälet fram till Saga:

... Han var alltså 60-65 år då, jag vet att han var vithårig i alla fall, och då tittar han på mig en stund och så ser han mig i ögonen och så säger han till mig: "Hörru grabben, om man ser ut som du så får man skylla sig själv. Vi kan inte springa runt och vara daddar åt alla tokstollar som finns, det har vi inte tid med".

Detta, förklarar Saga, är nästan värre att bli utsatt för än själva misshandeln i sig. Polisen gör ingen anmälan på plats, och de låter Saga själv ta sig ifrån polisstationen. På grund av bemötandet vågar inte Saga gå till sjukhus för att uppsöka vård, trots sina svåra skador:

"... Inga, inga människor, inga myndigheter, ingenting skulle någonsin få kunna göra mig illa igen."

³⁴ Såsom tidigare nämnt (se *Rättsväsendet*) kommer vår analys och vårt resultat enbart beröra Polisen och Sveriges Domstolar då det är dessa två som intervjudeltagarna pratat om.

När vi frågar Saga om hon tror att hon hade kunnat vara öppen med sin transidentitet tidigare om bemötandet från polisen hade sett annorlunda ut, den gången 1987, svarar hon följande:

Ja ... om jag när jag var arton år hade fått samma rättigheter och samma skydd av staten som alla andra hade fått så, då hade jag haft modet och gå vidare med mig själv. Jag hade haft modet att ta kontakt med vården för att göra operationer och inte behövt ha den här förbannade maskeraden som jag har haft i 30 år.

Istället bestämde sig Saga, på grund av den diskriminerande behandling hon fick uppleva, för att "aldrig mer någonsin i livet" visa sitt "rätta jag", för då skulle, såsom hon själv uttrycker det, "någon idiot att ha ihjäl mig". Detta visar tydligt hur pass viktigt ett bra bemötande från rättsväsendet är vid utsatthet för brott, då Saga efter händelsen blir "skitskraj" och faktiskt inte kommer ut med att hon är transsexuell förrän år 2014.

... Det fanns ingenting som skulle få hända som skulle få någon att misstänka att jag kunde veta något eller vara något. Det har jag den här vithåriga polisen att tacka för.

Nadja kommer in på ett spår som vi anser tydligt visar på hur Sagas situation faktiskt sett ut:

Alltså det är sådant här, tyvärr, enstaka poliser håller på med och det är det som gör att många som utsätts för brott inte vågar anmäla för att man är rädd för vilka poliser man utsätts för. För de vågar inte, de vågar inte, för de har hört om andra som har råkat illa ut. De hör om andra som inte har fått stöd från polisen. De har till och med hört om transpersoner som har fått dumma kommentarer från polisen, som "gå härifrån transa du ska inte vara här" och sådana kommentarer.

Nadja själv blev efter det brott där hon fått något, som förmodligen var en sten, kastad i huvudet, också dåligt bemött. Det är två trafikpoliser som kommer till brottsplatsen. Den ena går fram till Nadja, ställer sig raklång över henne och, såsom Nadja beskriver det, "går inte ens ner för att kolla hur jag mår", och frågar med en otrevlig ton vad som hänt. Då Nadja försöker förklara vad som hänt blir hon både avbruten och misstrodd, då polisen påstår att det som Nadja berättar inte alls har hänt, utan att hon istället har ramlat. "Du blöder, du har en bula, du har bara ramlat," säger han. Då ambulansen så småningom dyker upp och kör iväg Nadja, deklarerar polisen: "Hon var bara full" inför Nadjas vän, som polisen inte förstår är just detta.

När Nadja väl kommer in på sjukhus får hon besök av två andra poliser ifrån ordningspolisen. Dessa två poliser är "jättetrevliga" och gör "*precis* som de skulle" enligt Nadja, som dessutom genom dessa två poliser får veta att trafikpolisen inte gjort någon anmälan på plats, vilket i sin tur innebär att brottsplatsen inte hanterats som sådan. Därför har varken den sten som Nadja fått i huvudet eller annan bevisning samlats in, och ingen spaning efter potentiell gärningsperson har satts igång. De två ordningspoliserna blir förbannade då de får höra hur Nadja behandlats av trafikpolisen och ger sig iväg till brottsplatsen. Några dagar efter händelsen blir Nadja inkallad till polisstationen för förhör, då hon får prata med en kriminalpolis som även hon blir upprörd över sin kollegas agerande och anmäler detta, vilket resulterar i att Nadja bara några veckor därefter får en begäran att komma och prata med trafikpolisens chef. Vid samtalet närvarar Nadja, chefen och en till polis som Nadja tror, men inte är helt säker på³⁵, är den trafikpolis som varit först på plats vid brottstillfället. Samtalet leder inte någon vart, och trafikpolisen ändrar sin historia vid två tillfällen under mötets gång. I slutet av samtalet säger chefen: "Ja, Nadja, jag kommer tyvärr inte så mycket längre, men är det såhär som du säger, så blir jag väldigt ledsen och besviken för att du har bemötts så. Det kanske är sant, jag vet inte, men jag vill i alla fall be om ursäkt å mina polisers vägnar."

När vi frågade Nadja varför hon tror att trafikpolisen betedde sig på det sättet som han gjorde säger Nadja följande:

Ärligt talat, jag tror det var att han såg en *transa* ligga där. ... Och för många är en *transa* det som motsvarar en transvestit, de förstår inte skillnaden på en transsexuell och en transvestit. ... Jag var precis nyopererad när det hände, men han kanske trodde det var en homosexuell man som har *klätt ut sig till kvinna* och var full. Jag tror det var det som var tanken.

I samband med detta förklarar Nadja:

... Det *transa-ordet* det är lika hemskt för en transperson – oavsett om den är transsexuell eller bi- eller non-gender, intergender, transvestit eller vad den än är – då är det lika kränkande som om jag skulle använda n-ordet till folk som kommer ifrån Afrika.

Detta är viktigt att ha i åtanke eftersom det är ett ord som vissa individer kanske använder utan att förstå vilken grov kränkning det faktiskt är, något som Aleksa

³⁵ På grund av sitt tillstånd vid tidpunkten för brottet kan hon inte minnas exakt hur polisen som bemötte henne illa såg ut, och kan därför inte vara säker på att det är samma polis som närvarar vid mötet.

Lundberg, transaktivist, skriver om i sin blogg på hemsidan Politism. I egenskap av att vara transfeminin skriver hon att "t-ordet" är ett uttryck för transfobi och inte en harmlös benämning på gruppen transpersoner, utan - på samma vis som n-ordet - är en härskarteknik som används för att avhumanisera gruppen och upprätthålla cisnormen (Lundberg, 2015, 11 februari).

Nadja resonerar även kring det faktum att trafikpolisen verkar ha trott att hon varit onykter, och menar att oavsett om hon vore påverkad eller inte, så utesluter inte det att Nadja fortfarande hade kunnat få en sten kastad i huvudet: "Låt oss nu säga att jag hade varit full, då kan jag ju i alla fall få en sten i huvudet – eller hur?!" säger hon. Hon förklarar också att om polisen faktiskt hade gått ner och ordentligt tittat till henne borde han känt att hon inte luktade alkohol.

Nadja berättar att hon vid tillfället för våldtäkten i början blev ifrågasatt då inga spår eller bevis från gärningspersonen först kunde hittas. Polisen skjutsade Nadja till akuten direkt, där de lät henne undersökas av en gynekolog och tog även in hennes kläder för att undersöka om de kunde hitta någon bevisning. Brottspplatsen blev också undersökt med hjälp av en sädhund. Nadja överhörde dessutom poliserna prata med varandra på radion om vart Nadja skulle sova och ifall det var någon som skulle ta hand om henne och se till att hon mårde bra, vilket Nadja tyckte vad väldigt bra. När blodspår i Nadjas underkläder hittas, och intyget från gynekologundersökningen till slut kommer och visar på den skada i Nadjas underliv som våldtäkten har åsamkat, så blir hon trodd.

Även om Nadja från början kände sig misstrodd anser hon att polisen ska ha beröm för att ha tagit sitt arbete på allvar och gjort det de kunnat. Trots deras tveksamhet körde de på med förundersökningen så gott de kunde, och det tycker Nadja är viktigt att faktiskt belysa och vara glad för.

Även Saga uttrycker en medvetenhet om att det också finns bra poliser då hon känner en del poliser och menar på att om någon annan polis hade varit på plats dagen hon blev misshandlad så kanske hon hade fått hjälp:

... Det var någon äldre transfob eller homofob som var i tjänst den dagen.

Precis som Saga och Elliot, som berättar att brottet eller brotten påverkat dem på ett eller annat sätt, resonerar även Nadja, trots sin benägenhet att understryka den goda

kontakt hon faktiskt haft och har med många poliser, kring hur trafikpolisens bemötande faktiskt påverkat henne.

Just då [påverkade] det [mig], jag var väldigt besviken och ledsen men då har jag träffat så många schyssta poliser i olika ärenden sedan dess. ... Och jag hade också gjort det *innan*. Men jag tror [att] kommer någon och inte har någon erfarenhet eller tidigare bemötande av polisen och blir utsatt för en sådan här grej, då skulle jag aldrig någonsin haft förtroende för polisen.

Alice upplever att hon fått ett bra bemötande från både polis och dem hon varit i kontakt med från tingsrätten som hon hade kontakt med hela tiden under rättsprocessen. Hon genomförde dessutom ett namnbyte under den rättsliga processens gång och upplevde inte det som problematiskt eller att bemötandet på något vis ändrades då hon berättade om sitt namnbyte för polisen och tingsrätten. Alice förklarade även att hon var transsexuell, vilket båda myndigheterna verkade vara okej med.

Å andra sidan upplever Alice att informationen hon fått varit bristande. Det var bland annat ingen som informerade Alice om att hon kunde ansöka om ersättning efter brottet hon blev utsatt för. Detta tyder på att det funnits aspekter i det bemötande Alice fått som hade kunnat förbättras.

När vi frågar Saga hur hon hade önskat att bemötande hade sett ut från polisen berättar hon att hon önskar att de hade tagit med henne till sjukhuset direkt efter händelsen istället för polisstationen, och att de hade kunnat förhöra vittnen så att de kanske kunde ta in personen som misshandlat henne. Nadja som upplevde både bra och dåligt bemötande från polisen hade önskat ett bättre bemötande på brottsplatsen med en polis som vänligt frågar vad som har hänt och tar upp en anmälan, precis som poliserna som hon träffade på senare. Hon fortsätter:

... Jag vill inte att de ska bemöta mig bättre än vad de bemöter en heterosexuell cisperson. Jag vill inte att de bemöter mig bättre bara för jag är en transperson. Jag vill bli bemött precis som de bemöter vem som helst.

5.4 Uppfattningar om och attityder till rättsväsendet

Detta tema belyser den frågeställning som handlar om varför eller varför inte intervjudeltagarna väljer att uppsöka kontakt med olika myndigheter inom rättsväsendet när de blir utsatta för brott. Här har vi samlat citat ifrån de olika intervjuerna, där intervjudeltagare uttrycker sina egna tankar kring polis och domstol, samt den byråkrati som utgör dessa myndigheter.

Efter det bemötande Saga fick av poliserna har hon upplevt en misstro gentemot olika myndigheter trots en medvetenhet om att det finns bra poliser och en tro om att bemötande hade sett annorlunda ut idag:

Så att säga förtroendet för myndigheternas förmåga att kunna ge mig skydd om jag behöver, det har varit noll.

När Nadja berättar om det sämre bemötande hon fick av poliserna är det en sak hon vill tydliggöra för oss och andra:

Det är bara *få* poliser som är så och blir man bemött illa, gå till ett annat ställe och gör en anmälan och även en anmälan mot polisen som beter sig illa. För de flesta poliser *är* faktiskt schyssta.

Vid några tillfällen när Nadja mådde väldigt dåligt efter olika typer av trakasserier har de frågat henne om hon vill ha skjuts hem och kört hem henne:

... De flesta är faktiskt bra. Det är vad jag säger va.

Nadja tror att det begås mycket mer brott mot transpersoner än vad som kommer till polisens kännedom och uppmanar personer som blivit utsatta för brott att anmäla till polisen. Hon är medveten om att det är lättare sagt än gjort men menar, utifrån egen erfarenhet, att de flesta poliserna tar bra hand om en.

Skulle du, då [du] gör anmälan, råka ut för en som *inte* gör det, som bemöter dig på ett felaktigt sätt, gå därifrån, gå tillbaka nästa dag när du ser att det är en annan polis där, prata med en annan polis, gör en anmälan – och gör även anmälan på den polisen som betedde sig illa.

Även Elliot påtalar svårigheten med att anmäla ett brott, även om han anser att det är något en som individ borde göra:

Även om jag såhär rent politiskt sett, eller vad man ska säga, tycker att man ska anmäla, för det tycker jag, det är skitviktigt. Men *when it hits close to home* så är det svårt att fullfölja det. Tyvärr.

Alice som upplevde ett bra bemötande hade inte heller några speciella förväntningar på polisen innan hon kontaktade dem, men hon hoppades på att hon skulle bli “behandlad

som vanligt”. Hon tror även att både vård och myndigheter inte vågar göra fel mot HBTQ-personer:

... Det finns ju väldigt mycket regler och riktlinjer och så, det skulle väl kanske vara någon individuell polismans bemötande eller så men när det går upp till myndigheterna sedan då tror jag att de är jäkligt noga att hålla sig inom ramarna så det är jag inte orolig för.

Eftersom den gärningsperson som utsatt Alice avled innan rättegången hann äga rum fick Alice aldrig se huruvida hennes transsexualism hade påverkat bemötandet gentemot henne i rätten. Även om hon upplever att hon fått ett professionellt bemötande nämner hon att det kanske skulle vara “skillnad i rätten med advokater och sådant där”.

Alice berättade aldrig om våldtäkten för polisen, och har heller inte berättat det för många andra än oss. Hon förklarar att hon inte ville känna sig våldtagen och därför inte orkade anmäla brottet och hade en tro om att det skulle “bli en stor grej av det hela”. Hon resonerar själv kring ifall hon verkligen har blivit våldtagen.

Några sådana där våldtäkter när man är halvt ihop och man säger nej och ändå går med på det på något sätt, jag vet inte vad jag ska tycka om det. Folk säger att det är våldtäkt så visst, men jag vill inte ta in de känslorna för mycket heller. Då mår man bara dåligt.

Alice påtalar också att det finns en större rädsla för vad som hade hänt i rättegången mer än polisens bemötande då hon hört massa “skräckexempel” och tror att många tvekar på att anmäla just på grund av den anledningen. Precis som Elliot verkar Alice inte tycka att problemet ligger hos Polisen, utan snarare i domstolsprocessen.

Att Alice inte valde att anmäla våldtäkten grundade sig inte enbart i att hon inte orkade utan också för att hon, som hon själv uttrycker det, “vet” att hon skulle bli illa bemött i domstolen som “offer”. Trots ett professionellt bemötande från polisen och vården har Alice en uppfattning om att det kanske är skillnad på bemötandet när det kommer till domstolen och advokater. Hon berättar att föreställningarna kommer från media där en läser om hur “våldtäktsoffer” blir illa behandlade och får försvara sig själva när de blir “påhoppade och anklagade för att vara slampig[a]”. Alice menar att om en dessutom är transsexuell så “är fältet fritt att kalla en vad fan som helst”. Hon fortsätter även att berätta att det hade känts bättre om hon hade vetat att hon var trygg i rättegången. Alice tar själv upp att hon tror att det föreligger en dubbel utsatthet i hennes fall, just för att hon är transsexuell:

Ja, helt klart. Då kan de hitta på och säga vad som helst, att man är sjuk och galen fast det inte alls är [så]. Jag vet inte vad de kan hitta på för tokerier, de kan ju försöka använda det för att förringa ens personlighet och allting eller försöka hävda att jag var man, vilket jag *fan* inte är och sådana förnedrande grejer, hålla på att tjata om mitt förra namn så jag blir *galen* och sådana grejer. Det vill jag inte ens höra, så det är massa sådana saker som skulle bli obehagliga om de kom upp.

Till följd av det Alice berättar för oss frågar vi henne om hon tror att situationen hade upplevts annorlunda för henne om hon inte varit transsexuell.

Då hade jag väl tänkt: "kan man bli våldtagen om man är man" istället. Det kan man tydligen men då hade jag nog säkert känt mig omanlig och inte velat göra något för det istället, kan jag tänka mig. För det är väl ingen man som vill erkänna att han har blivit våldtagen. Nix, det är inte så manligt. Så det är lite annorlunda, det är klart jag påverkas som transperson, det gör jag.

Elliot, som varken varit i kontakt med rättsväsendet eller gjort en polisanmälan i samband med de brott han utsatts för, har övervägt att göra en anmälan i efterhand. Han förklarar att han har en ganska bra bild av polisen. Detta kan bero på att han både i nuvarande och tidigare arbeten kommit i kontakt med bland annat Polisen, och dessutom i arbete med normbildande frågor.

Jag tror att jag har större förtroende för polisen faktiskt. Måste jag nog säga. Lite oklart *varför* men det är kanske för att jag haft med dem att göra eller också därför att jag nog har mindre god erfarenhet utav annan typ utav byråkrati. Jag kopplar nog domstol till såhär byråkratiskt väsende, de brukar inte vara hejare på transpersoner.

Han känner, som Alice, att han vill ha distans till händelserna och att han "inte vill vara med om att hålla på och harva runt i" det som han blivit utsatt för, och har därför valt att inte kontakta rättsväsendet vid tidpunkten för brotten. Elliot menar på att problemet inte ligger hos polisen utan att det är byråkratin. Han anser att folk har ganska dåliga erfarenheter av olika typer av byråkratiska processer. Han tillägger också att han tror att många inte anmäler på grund av att de har en bild av en lång process.

Både han och Alice pratar om den byråkratiska process som strukturerar rättsskeendet som "förnedrande".

Jag tror att mycket handlar om att man har dåliga erfarenheter av byråkrati, av hela den delen som kan vara jävligt *förnedrande*. Och då blir det ofta kaka på kaka, att dels sitta i den typen av kontext, som man inte upplever vara på sin sida liksom, utan snarare ifrågasätter en, i en kontext man själv försöker driva liksom, och är som mest *sårbar*. Jag skiter i det, liksom. Krasst.

När vi ber Elliot att visualisera att det skulle bli en rättegång kring något av de brott han utsatts för säger han att han "krasst sett inte skulle räkna med att få rätt". Precis som Alice relaterar han till de många uppmärksammande våldtäktsfall där misstänkta gärningspersoner gått fria på grund av bristande bevisning eller tolkningar av lagen.

Ja, alltså, jag kopplar nog mer såhär hur många snubbar åker fast för våldtäkt, liksom? Normativt, jag tror inte oddsen är så jävla bra.

6. Analys

6.1 Undvikande av platser och vardagliga begränsningar

Intervjudeltagarna har uttryckt att de undviker platser där de anser sig vara i en extra utsatt situation, till exempel mansdominerade miljöer, omklädningsrum, vissa stadsdelar, lokaler med en viss typ av toalett. Fastän de själva inte blivit utsatta på en viss plats eller i en viss miljö, kan vetskapen om att *andra* transpersoner blivit utsatta, vara tillräckligt för att de börjar undvika dessa.

Elliots undvikande av de mansdominerade miljöerna går att förstås utifrån det Sarnecki (2009:110) skriver om mäns överrepresentation både som offer och - den betydligt större överrepresentationsgruppen - förövare. Från ett genusperspektiv går det att koppla till att förövarskap ofta associeras med maskulinitet, specifikt när det handlar om våldsbrott (Pettersson, 2013:81) vilket i sin tur förtydligar hur de mansdominerade miljöerna kan upplevas som hotfulla.

Alice upplever att hon, efter att ha kommit ut som transsexuell, sällan kan gå på krogen utan en stor mans sällskap, vilket hon inte hade ett behov innan. Här går det att urskilja hur genusnormer kring att kvinnor bör försvara sig (Madriz, i Heber, 2007:60) påverkar Alice i hennes dagliga liv. Hon förväntas vara för svag för att *kunna* försvara sig, och behöver därför en stor killes närvaro blir som ett beskydd. Detta visar på de könade dikotomierna och genusnormer om att män ska vara beskyddande och starka, och kvinnor svaga (Davies, 2011:10f).

Att Alice med sin öppenhet känner sig mer utsatt kan förstås med hjälp av Howitt (2012:35f) som beskriver hur kvinnor generellt är mer rädda för att bli utsatta för brott än män. Detta är en rädsla som på många vis är obefogad, då män i mycket större utsträckning riskerar att bli utsatta för brott på allmän plats än kvinnor. Stanko (u.å.:80) argumenterar för att kvinnors rädsla kommersialiseras³⁶ och är ett vidkännande av hur kvinnor behandlas som underlydande och ömtåliga för farliga okända mäns infall. Detta går att förstå ur ett genusperspektiv. Männen är inte rädda - eller *uttrycker inte* sin rädsla - för att det anses *omanligt* att vara rädd, men kvinnor däremot *bör* vara rädda eftersom de inte anses kunna försvara sig själva då de enligt genusnormer är svaga och undergivna. Alice har, enligt oss, anammat den uppfattningen då hon upplever att hon i egenskap av kvinna nu i större utsträckning riskerar att utsättas för brott på allmän plats. Å andra sidan blir utsattheten i detta fall beroende av passerandet;

³⁶ Av till exempel företag som säljer personliga alarm vars marknadsföring direkt riktar sig till kvinnor (Stanko, u.å.)

passerar Alice som kvinna är risken att bli utsatt mindre, men gör hon inte det kan hon istället, såsom Engdahl (2010:125) förklarar, löpa större risk för att bli utsatt.

Heber (2007:60) visar att kvinnors rädsla för brott tagit sin utgångspunkt i flickors uppfostran och de sociala förväntningar som finns på flickor. Madriz (i Heber, 2007:60) beskriver hur flickor redan vid ung ålder lär sig att vara försiktiga och varnas under hela livet för brott och uppmanas att skydda sig själva (ibid.). Detta utvecklar sig sedan till att kvinnor varnas om att ta skydd och behöva beskyddas, eller som i Alice fall behöva flytta för att skydda sig själv från brottslighet, och att de, som Alice uttrycker det, uppfattas som mer sårbara.

6.2 Det paradoxala i att passera

Att bli utsatt för brott eller annan utsatthet för att en inte följer de förväntade könsnormerna är något som vi själva tycker oss kunna utläsa i intervjuerna med intervjudeltagarna när det rör sig om till exempel offentliga toaletter, omklädningsrum och olika typer av brott.

Alice uttalande om att "... vart man än går så är det fel" blir väldigt talande för relationen mellan den heterosexuella matrisen, passerandet och utsattheten. Att frånga den heterosexuella matrisen blir en utsatthet, inte bara för att samhället i stort är utformat för och av cispersoner, men också för att en löper större risk att råka ut för exempelvis diskriminering, brott med transfobiskt motiv och trakasserier. Därför blir passerandet en central del av utsattheten. Då en, som binär transperson, passerar som antingen man eller kvinna, minskar utsattheten eller risken för att bli utsatt.

Alice resonemang kring att hon "har förändrats" efter att ha kommit ut som transsexuell, och i sin tur blivit tystare under arbetsmöten, visar på att det finns något paradoxalt i att vara binär transperson. Att å ena sidan tillåta sig själv bryta mot genusnormer genom att använda sig av de könsuttryck som stämmer överens med ens könsidentitet och går emot samhällets föreställningar gällande det biologiska könet och den medfödda könsidentiteten, blir å andra sidan samtidigt att, som transperson, behöva *förhålla sig* och anpassa sig efter, och därigenom reproducera, tvåkönsnormen för att passera och av samhället förstås och ses för vem en är.

Cispersoner, som av samhället inte uppfattas ha en annan könsidentitet än den de själva har, behöver inte i samma utsträckning som binära transpersoner medvetet förhålla sig till genusnormer och genussystem. Även om cispersoner självklart präglas och formas av den heterosexuella matrisen är det för en ciskvinna mer acceptabelt att klippa sitt hår kort och sätta på sig manligt kodade kläder utan att (med vissa undantag)

bli ifrågasatt av samhället. Katie Glover förklarar i en artikel att de flesta binära transpersoner, till skillnad från cispersoner, konstant måste förlita sig på könsuttrycksmedel som kläder, smink, kroppsbehåring, hårstilar, och liknande för att passera (Glover, 2016, 5 januari). Detta belyser i sin tur hur genusnormer och genussystem i enlighet med den heterosexuella matrisen skapar en konstant medvetenhet hos alla, men främst transpersoner, som i sin tur ständigt måste göra sin könsidentitet sedd genom könsuttryck som stämmer överens med genusnormer om manligt och kvinnligt.

Milton (2001:2) beskriver likaså att det finns en osynlig normstege där mannen/manlighet står över kvinnor/kvinnlighet och att en som transsexuell kvinna därför kan få uppleva hur det känns att kliva nedåt i normstegen. Som Pérez Aronsson (2012:28) får beskrivet för sig av en av sina intervjudeltagare, Jaime, som liknar transitionen³⁷ vid en könsmässig klassresa, där en stiger eller sjunker i rang. Alice uttalande går att förstå i liknande termer och utgör en förlängning av det paradoxala i att vara könsöverskridande men samtidigt behöva förhålla sig till den heterosexuella matrisen. I transitionen och passerandet etableras den hierarkiska könsstrukturen igen - kvinnor "ska" enligt genusnormer och könade dikotomier, vara undergivna, tysta och passiva och män dominant, högljudda och aktiva.

Att inte passera utgör en stor utsatthet, och trots att passerandet är en viktig del av många binära transpersoners liv (Engdahl, 2010:51) så medverkar idealet att passera till att transpersoner osynliggörs i samhället. Den transsexuella erfarenheten och vad det är och innebär att vara transsexuell osynliggörs av passerandet (ibid.:56). Stone (i Engdahl, 2010:56) förtydligar detta genom att förklara att det i passerandeidealet ofta ingår att dölja sitt förflutna för att helt och hållet framstå som den en är, vilket i sin tur förnekar komplexiteten hos den transsexuella identiteten. Halberstam (i Engdahl, 2010:56) beskriver detta som en effekt av könskategoriernas elasticitet. För att kunna omfatta det som är svårtydligt, eftersom den imaginära könsföreställningen enbart tillåter och känner igen två kön, tänjs könskategorierna och intrycken tvingas in i endera kategorin, eftersom ingen annan alternativ kategori presenterats. Detta underbygger osynligheten och befäster de binära könsnormerna.

³⁷ Ordet transition används ofta för att beskriva att en person är i färd med att korrigera sitt kön. Exakt när en könskorrigering process startar varierar. En del räknar från den allra första kontakten med psykiatri, andra från den dag då en fått sin diagnos och får börja hormonbehandling. Många som genomgår könsutredning har sedan tidigare levt som det kön en känner sig som och har alltså redan påbörjat den sociala biten av sin transition (Transformering, u.å.b).

Även om det enligt Engdahl (2010:125) kan skapa en särskild utsatthet när en inte passerar så kan även *passerandet* (sett till Elliots resonemang om fördröjningstid och eskalering av situationer) utgöra en utsatthet eftersom det inte är definitivt. En kan passera initialt, och då inte vara i en utsatt situation, men sedan kan det ändras och plötsligt passerar en inte längre och utsattheten går från “noll till hundra”. Jamison Green³⁸ (i Engdahl, 2010:53) visar på en liknande utsatthet då han redogör för rädslan för att avslöjas med att ha en kvinnlig kropp när han passerar som man och att då bli utsatt för hot eller våld, och å andra sidan känslan av att vara osynlig, som om han inte existerar, när omgivningen ser honom som kvinna (ibid.:54).

6.2.1 Juridisk passerbarhet

Utifrån ett queerteoretiskt perspektiv blir det flertalet gånger extra tydligt hur den juridiska bilden av de två binära könen, som Foucault (i Butler, 1999:50) problematiserar, upprätthåller den heterosexuella matrisen. För tre av våra intervjudeltagare, vilka alla har ett juridiskt kön som inte överensstämmer med deras könsidentitet, och ickebinära innebär detta en extra stor utsatthet och diskriminering. Foucault förklarar att juridiska maktsystem *skapar* de subjekt som därefter kommer att representeras. Detta innebär i sin tur enligt vår tolkning att det faktum att det enbart finns två juridiska kön, och att dessa ges vid födseln enbart utifrån individens könsorgan, gör att transpersoner, rent juridiskt, osynliggörs. Likaså går det att diskutera hur det svenska personnumret könar och på så vis utgör en utsatthet. Skatteverket (u.å.) beskriver på sin hemsida (www.skatteverket.se) hur det, av den näst sista av ens fyra sista siffror, framgår vilket juridisk kön en har. Detta kan för cispersoner verka helt oproblematiskt, men för transpersoner som inte vill göra eller ännu gjort ett juridiskt könsbyte³⁹ kan det leda till utsatta och påfrestande situationer, till exempel som i fallet med telefonförsäljare.

I citatet där Nadja beskriver att barnmorskan tittade mellan benen på henne och sa att hon var en kille går det att urskilja en rad olika föreställningar som går att koppla till den heterosexuella matrisen; kön är biologiskt och bestäms genom en snabb titt på en nyfödd individs könsorgan och att en person som besitter ett visst könsorgan har en viss könsidentitet. Att Nadja själv tillskriver sig en kvinnlig könsidentitet är inte tillräckligt för samhället, då barnmorskans uppfattningar om vad som är kvinnligt - och

³⁸ Green är transaktivist och författare till boken “Becoming a Visible Man”, vilket går att läsa om på hans hemsida (www.jamisongreen.com).

³⁹ Detta är termen *Transformering* använder sig av (Transformering, u.å.a).

att identiteten *kvinn*a kräver ett *kvinnligt kön* - inte stämde överens med Nadjas biologiska kropp.

6.3 Sekundär viktisering

Hur Nadja och Saga behandlats efter brotten de utsatts för går att förstås i termer av sekundär viktisering, vilket innebär att den utsatta drabbas av negativa följdändelser efter brottet som kan innebära en psykisk stress. Den sekundära viktiseringen kan uppstå i mötet med till exempel vänner, familj, rättsväsendet, m.fl. som inte har förståelse för hur sårbar en person kan vara efter ett övergrepp. Att få lite eller dåligt stöd i sin situation kan i sin tur leda till en fördjupad eller en förnyad kris för den drabbade personen (Brottsoffermyndigheten & Brottsofferjourenas Riksförbund, 2006:22f). Detta gör polisens bemötande, såsom det Nadja fick utstå, avgörande för hur den utsatta mår efter brottet. I och med detta vill vi belysa hur viktigt det är att poliserna som Nadja stötte på efter trafikpolisen markerade att de inte ställde sig bakom dennes beteende, och på så vis förhoppningsvis kunde förminska den sekundära viktiseringen.

Att som transsexuell kvinna bli tilltalad som "grabben" och dessutom skuldbelagd för det brott hon blivit utsatt för, är tydliga exempel på det bristande bemötande som Saga fick. Polisens agerande kan förstås som en reaktion på det som inte tillhör den heterosexuella matrisen och genusnormer. Då han ser Saga som en man i klänning blir hennes beteende för honom obegripligt, och anses avvikande och "onormalt". Så pass avvikande att polisen känner att han kan frångå sina arbetsuppgifter och skicka hem Saga ensam, utan stöd eller vård. Då den heterosexuella matrisen ses som det naturliga, skapas en okunskap och intolerans mot allt som avviker från den och resulterar i detta fall i ett bristande bemötande.

Vidare orsakar den heterosexuella matrisen och genusnormer kring vad som är manligt och kvinnligt konflikt även hos den som blivit utsatt för ett brott. Alice föreställningar kring huruvida hon faktiskt blivit våldtagen går att förstås av de attityder som Jeffner (i Pettersson, 2013:78) beskriver. Alice nämner att hon sagt nej men ändå på något vis gått med på det. Hon resonerar även kring att hon och gärningspersonen haft ett tidigare förhållande som visar på en förförståelse kring att en inte kan bli våldtagen av någon en varit eller blivit kär i. Detta ger uttryck för normativa uppfattningar kring *vad* som räknas som våldtäkt, *vem* som kan bli utsatt och utsätta, och är starkt kopplat till genus. Även här finns en sammankoppling att våldtäkt

uppfattas som en heterosexuell akt, där män utsätter kvinnor och inte tvärtom (Jeffner i Pettersson, 2013:78). Den binära och dikotoma uppdelning av kön, brottslighet och utsatthet är väldigt problematiskt. Den kan, enligt oss, leda till allvarlig problematik då det öppnar upp för ifrågasättande och diskriminerande av individer som blivit utsatta för våldtäkt, men som inte anses kunna bli våldtagna. Som i Alice fall kan det även leda till att en själv ifrågasätter sin egen utsatthet och inte vill eller vågar prata om det med andra eller anmäla.

Alice är orolig över vad som skulle kunna sägas om henne i en rättsprocess, exempelvis att advokater ska använda hennes gamla namn eller felköna henne. Alice har också uppfattningen att målsägande ofta blir illa behandlade när det gäller våldtäktsfall. Davies (2011:73f) skriver att kvinnor ofta skuldbeläggs för att ha blivit våldtagna, och att de ofta beskylls för att de druckit, klätt sig "provokativt" eller följt med förövaren hem. Vidare förklarar hon att våldtäkt är ett särskilt könsrelaterat brott, där *kvinnor* och inte män utsätts, och *män* utsätter (ibid.:117). Alice var vid tidpunkten för våldtäkten redan i en utsatt situation i sin transition, då hon bland annat kände sig rädd för att komma ut som transsexuell på sitt arbete då hon oroade sig för att förlora sin tjänst. Att dessutom bli utsatt för en våldtäkt under en period där en redan känner sig orolig och rädd för andras reaktioner, och den sekundära viktimisering som kan uppstå i rättsprocessen, skapar en ökad utsatthet.

Elliot's upplevelse av att det är byråkratin som är "problemet" och specifikt domstolen, går att förstås i termer av sekundär viktimisering och med hjälp av den heterosexuella matrisen. Byråkratin och domstolen är på många sätt kategoriserande och delar in människor i fack (till exempel det faktum att det enbart finns två juridiska kön) och kan, av transpersoner och andra som inte tillhör tvåkönsnormen samt redan är medvetna vilka konsekvenser det kan få, därför upplevas ännu mer sårbar. Att behöva utstå byråkratiska domstolsprocesser beskrivs som förnedrande av både Elliot och Alice, och skulle kunna förklaras av deras känsla av att behöva få sitt transskap ifrågasatt inom en sådan arena och därigenom bli utsatta för en sekundär viktimisering.

7. Diskussion

Genom intervjuer med fyra transidentifierade har denna studie synliggjort transpersoners (transvestiter, transsexuella, intergender och andra med transexfarenhet) utsatthet för brott och annan utsatthet, om de kontaktat rättsväsendet i samband med sin utsatthet och hur de bemötts av rättsväsendet i händelse av kontakt med det.

De intervjuades erfarenhet av utsatthet för brott samt annan utsatthet ser olika ut för de olika intervjudeltagarna, och kan bero på olika diskrimineringsgrunder. Resultaten har dock visat på en rad likheter i intervjudeltagarnas utsatthet. Alla har inte bara blivit utsatta för brott utan har även blivit utsatta för annat som inte betecknas som brott enligt lagen. Intervjudeltagarnas utsatthet för brott och annan utsatthet är dessutom sammankopplad med deras passerande. Utsattheten anges också vara så vanligt förekommande att det inte längre upplevs lika lätt att urskilja den; den har normaliserats.

Det framkommer också en rad olika anledningar till varför intervjudeltagarna väljer respektive inte väljer att kontakta rättsväsendet. Upplevelser av bemötande är subjektiva och kan präglas av både andras och egna tidigare erfarenheter av rättsväsendet. Det kan också handla om en ovilja, eller att det en varit med om, inte upplevs som ett brott för en själv.

Den viktigaste slutsatsen vi drar av detta arbete är att hur väl en som binär transperson passerar i stor utsträckning påverkar utsattheten, och att detta i sin tur kan leda till att ickebinära eller könsneutrala transpersoner blir mål för en större utsatthet då de ytterligare avviker från den heterosexuella matrisen. Okunskapen kring transpersoner är stor och resulterar i många fall i vidare diskriminering från såväl privatpersoner som myndigheter och organisationer.

7.1 Hur ser de intervjuades erfarenhet av utsatthet för brott samt annan utsatthet ut?

Intervjudeltagarna vittnar om utsattheten som stor och mångfacetterad och utgörs av både handlingar som är stadgade som brott i Brottsbalken, men också annan utsatthet. Intervjudeltagarna berättar om hot, diskriminering, kränkningar, sexualbrott, okunskap och våld. Många av dessa utger en del av vardagen och är så pass förekommande att de normaliserats av intervjudeltagarna, vilket i sin tur leder till att utsattheten har blivit svår att urskilja.

En annan viktig aspekt som vi blivit medvetna om genom detta arbete är det som Repka (i Brändemo, 2010, 23 maj) beskriver om att transpersoner (oftast) är fullt medvetna om att de är transpersoner. Liksom många “normpersoner” - såsom vithyade eller personer med full funktionalitet - är cispersoner oftast omedvetna om att de är cispersoner, att de har ett könsuttryck eller en könsidentitet. Transpersoner blir däremot konstant påmind av omvärlden att de är transpersoner, till exempel till följd av omklädningsrum, toaletter, och så vidare. En behöver dock inte ha transidentitet för att ha transerfarenhet, och heller inte ha cisidentitet för att ha ciserfarenhet (ibid.). Detta hör ihop med den, enligt oss, viktigaste slutsatsen vi kan dra av vårt resultat, nämligen det som handlar om att passera.

Intervjudeltagarnas utsatthet för brott och annan utsatthet är sammankopplad med deras passerande. Passerandet bygger i sin tur på den heterosexuella matrisen; heteronormativa tvåkönsbundna föreställningar kring vad som är kvinnligt respektive manligt. För att som binär transperson passera tvingas en förhålla sig till och reproducera dessa förlegade normer. Att passera blir således en paradox då det innebär att som transperson å ena sidan vara könsöverskridande i sitt avvikande från den heterosexuella matrisen, och å andra sidan anpassa sitt könsuttryck och sina handlingar efter just dessa föreställningar. På grund av detta går det att argumentera för att ickebinära eller könsneutrala transpersoner blir exponerade för större utsatthet, då de ytterligare avviker från den heterosexuella matrisen.

Detta visar i sin tur på hur stort inflytande genusnormer och genusystem, heteronormativitet och tvåkönsnormen har på vårt samhälle och våra attityder, samt styr vad som är att betrakta som “normalt” och “onormalt”. Vi har också blivit uppmärksammade på hur pass skadliga dessa normer kan vara, och vilka förödande konsekvenser de kan ha för vissa individer, vilket i sin tur gör det extra viktigt med normkritik. I ljuset av detta bör transpersoners upplevelser av rättsväsendet och bemötandet från det ses i relation till övriga samhället, där de blir utsatta för kränkningar, hot, våld, diskriminering, stigmatisering samt osynliggörande.

7.2 Vad leder de intervjuade till att kontakta, respektive inte kontakta rättsväsendet?

I resultatet framkommer att två av intervjudeltagarna anser att det är viktigt att anmäla brott som en blivit utsatt för då det bidrar till ökad statistik om transpersoners utsatthet för brott och på så vis synliggör transpersoner. Att vissa inte vill kontakta rättsväsendet

eller anmäla beror på en rad olika anledningar. Till exempel kan vetskapen om att andra blivit illa behandlade eller avvisats av olika myndigheter inom rättsväsendet påverka. Medias rapportering kring viss brottslighet och hur transpersoner blivit bemötta påverkar också intervjudeltagarnas benägenhet att själv vilja göra en anmälan eller ta kontakt med rättsväsendet.

Det går även att diskutera om det går att förstå anmälningsbenägenheten och oviljan att ta kontakt med rättsväsendet som ett uttryck för maskulinitetsnormer. Elliot som aldrig har varit i kontakt med rättsväsendet efter något av de brott han utsatts för menar att detta berott på att han velat ha distans till det, men främst att han hyser en misstro till byråkratiska processer och upplever de som "förnedrande". Mendel-Enk (2004:10f) beskriver värderingar som han stött på i många "manliga sammanhang": stå pall, behärska dig, föraktet för svaghet och uppdelningen av det offentliga/privata. Om detta är värderingar som betraktas som manliga, kanske Elliot, undermedvetet eller inte, känner att han måste ta till sig dessa för att passera. Att kontakta rättsväsendet och tala om sin utsatthet i termer såsom "misshandel" är ingenting som Elliot gör, även om han själv säger att han tycker att det är viktigt att anmäla. Detta kan tolkas som uttryck för de ovannämnda värderingarna och att inte låta sig själv och sina handlingar ge uttryck för något som av samhället kan tolkas som kvinnligt.

En annan anledning till att transpersoner och andra med transexfarenhet inte kontakter rättsväsendet kan vara att de upplever att det de utsätts för inte är brottsligt, och därför inte ser någon anledning till att exempelvis anmäla. Eller att de, som Elliot, har svårt att särskilja vilka situationer som folk beter sig oturellt och vilka de faktiskt beter sig *brottsligt* i. Detta kan i sin tur leda till att brott mot transpersoner inte synliggörs och kommer till kännedom.

Slutligen kan det vara värt att ha i åtanke att alla kanske inte vill ta kontakt med rättsväsendet efter att de blivit utsatta för brott. Det kan finnas andra sätt att bearbeta eller hantera sin utsatthet på, och det är viktigt att inte utgå ifrån att exempelvis anmäla är något som alla individer nödvändigtvis *måste* göra.

7.3 Hur har de intervjuade (som varit i kontakt med rättsväsendet) upplevt rättsväsendets bemötande?

Det är viktigt att bemötandet från rättsväsendet är bra när en väl bestämmer sig för att ta den kontakten då det kan vara avgörande för en i egenskap av välmående, viljan att vara öppen, samt ens fortsatta förtroende och tillit till rättsväsendet och andra myndigheter.

I resultatet framkommer det att kunskap är en viktig komponent vid mötet med transpersoner inom rättsväsendet, och att okunskap kan leda till utsatthet. Två av våra intervjudeltagare har blivit utsatta för diskriminering, trakasserier, felköning med mera i deras möte med polisen. Varken vi eller intervjudeltagarna vet om det var på grund av okunskap, transfobi eller någon annan bakomliggande faktor, men faktum kvarstår att bemötandet i flera utav fallen varit oacceptabelt.

Det bemötande Nadja fått av trafikpolisen anser hon är: "... helt otroligt, förkastligt" och får inte hända. Samtidigt är hon väldigt mån om att vi för fram alla de erfarenheter hon har av att poliser bemöter henne korrekt, med respekt och sköter sitt arbete, något som hon är tacksam för och vill belysa. Detta är något som är återkommande i intervjun med Nadja, och därför har vi valt att resonera kring varför hon känner ett så starkt behov av att tydliggöra detta. Å ena sidan kan det vara att hon vill att andra transpersoner ska våga ta kontakt med rättsväsendet, däribland polis, då de blir utsatta för brott. Å andra sidan kan det ge uttryck för en maktaspekt som är viktig att påvisa, då den skapar en utsatthet. Enligt Darj och Nathorst-Böös (i Ungdomsstyrelsen, 2010:96) upplever transpersoner att *frånvaron* av kränkningar i vården i vissa fall utgör ett bra bemötande. I ljuset av detta, upplever kanske Nadja polisens bemötande som bra på grund av frånvaro av kränkning. En ska heller inte behöva vara tacksam över ett bra bemötande från polisen (och andra instanser), som Nadja var, då det ingår i deras arbete. Detta visar på en utsatthet i mötet med rättsväsendet då en som transperson utgår ifrån att bemötandet kommer att vara bristande. Detta är ett privilegium som många cispersoner erhåller då de ser polisens goda bemötande som en självklarhet, och inte förväntar sig att bli bemötta på ett dåligt vis på grund av deras könsidentitet eller könsuttryck⁴⁰.

Även om hälften av våra intervjudeltagare har upplevt bristfälligt bemötande så har också de andra två intervjudeltagarna, samt en av de som upplevt dåligt bemötande, berättat om positiva upplevelser kring bemötande med polis och domstol. De flesta har blivit bra bemötta av båda parterna eller har en positiv inställning till rättsväsendet.

7.4 Brister i vår studie och förslag på fortsatt forskning

Det är viktigt att fortsätta synliggöra transpersoners och andra med transerfarenheters livsvillkor, och att transidentifierade får utrymme och inte bara representeras på cispersoners villkor. Vi saknar en intersektionell analys i denna studie, och därför är det

⁴⁰ Självklart kan cispersoner också uppleva diskriminering på grund av andra maktordningar.

viktigt att fortsatt forskning undersöker hur transidentifierades livsvillkor och utsatthet kan te sig olika beroende på andra maktordningar, till exempel klass, sexuell läggning, hudfärg eller etnicitet. Vi har heller inte intervjuat ickebinära transpersoner, något som är viktigt för att få en övergripande bild av hur olika transpersoners utsatthet ser ut. Fortsättningsvis anser vi att fortsatt forskning bör lägga fokus på hur den heterosexuella matrisen och genusnormer påverkar olika transidentifierades utsatthet och benägenhet att kontakta rättsväsendet och andra myndigheter. Slutligen vill vi understryka vikten av att offentliga aktörer, till exempel skolor, arbetsplatser och myndigheter såsom rättsväsendet, ökar kunskapen om transpersoner och andra med transerfarenhet (Ungdomsstyrelsen, 2010:7) då det i många fall är kunskapsbrister som ger upphov till att diskriminering och trakasserier (FHI, 2005:52).

7. Litteraturförteckning

- Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur
- Bratt, A. (2005, 7 maj). Ena dagen kvinna, nästa man. *Dagens Nyheter* [DN]. Hämtad från <http://www.dn.se/nyheter/sverige/ena-dagen-kvinna-nasta-man/>
- Brottsoffermyndigheten & Brottsofferjourernas riksförbund. (2006). *Vittnesstödshandboken*. Umeå: Kombi Marketing AB
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber
- Brändemo, I. (2010, 23 maj). "Transpersonens och den sexuella läggningens tid är förbi" [Blogginlägg]. Hämtad från <http://trollhare.com/2010/04/23/transpersonens-och-den-sexuella-laggningens-tid-ar-forbi/>
- Burman, H. (Producent). (2016). Att äga sin berättelse som HBTQ-person - sjunde avsnittet av "Edit: Parisa Amiri" [Samtidsshow]. I H. Burman (Producent), *Edit: Parisa Amiri*. Sverige: SVT. Hämtad från <http://www.svt.se/edit/edit-tv/edit-parisa-amiri/att-aga-sin-berattelse-som-hbtq-person-sjunde-avsnittet-av-edit-parisa-amiri/>
- Butler, J. (1999). *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Darj, F. och Nathorst-Böös, H. (2008). *Är du kille eller tjej? En intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*. RFSL Ungdom. Hämtad från <http://docplayer.se/27280-Ar-du-kille-eller-tjej-en-intervjustudie-om-unga-transpersoners-livsvillkor-frida-darj-hedvig-nathorst-boos-rfsl-ungdom.html>
- Davies, P. (2011). *Gender, Crime and Victimisation*. London: SAGE Publications
- Engdahl, U. (2010). *Att vara som/den 'en' är: En etisk diskussion om begreppen rättvisa, erkännande och identitet i en trans*kontext*. Linköpings universitet. Institutionen för Tema. Hämtad från <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:382023/FULLTEXT01.pdf>

Eriksson, J. (2012, 31 januari). Alla inte mogna för hen. *Sydsvenskan*. Hämtad från <http://www.sydsvenskan.se/2012-01-31/alla-inte-mogna-for-hen>

Eriksson-Zetterquist, U. och Ahrne, G. (2011). Intervjuer. I Ahrne, G. och Svensson, P. (red.) (2011). *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 36-57). Stockholm: Liber

FHI. (2005). *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation - Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer* (Rapport nr A 2005:19). Hämtad från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12296/a200519-uppdraghbt-0512.pdf>

Glover, K. (2016, 5 januari). Jaden Smith as a new face of womenswear might seem progressive - but he's on transgender territory. *The Independent*. Hämtad från <http://www.independent.co.uk/voices/will-smiths-son-as-the-new-face-of-louis-vuitton-womenswear-might-seem-progressive-but-its-a6797461.html>

HBTQKojan. (u.å). Ordlista. Hämtad 22 maj 2016 från <http://www.HBTqkojan.se/ordlista>

Heber, A. (2007). *Var rädd om dig - rädsla för brott enligt forskning, intervjudeltagare och dagspress* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet

Howitt, D. (2012). *Introduction to Forensic and Criminal Psychology*. Harlow: Pearson Education Limited

Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Jämställ.nu. (2013a). Genussystem. Hämtad 26 april 2016 från <http://www.jamstall.nu/fakta/genussystem/>

Jämställ.nu. (2013b). Normkritik. Hämtad 26 april 2016 från <http://www.jamstall.nu/fakta/normkritik/>

Jämställ.nu. (2013c). Queerteori. Hämtad 26 april 2016 från <http://www.jamstall.nu/fakta/queerteori/>

Kalonaityté, V. (2014). *Normkritisk pedagogik - för den högre utbildningen*. Lund: Studentlitteratur

Karlsson, J. och Pettersson, T. (2006). Det blir vad vi gör det till! Om att skapa och analysera ett intervjumaterial. I Roxell, L. och Tiby, E. (red.) (2006). *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok* (s. 57-83). Lund: Studentlitteratur

Kvale, S., och Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lundberg, A. (2015, 11 februari). "Nej, du får inte kalla mig 'transa'" [Blogginlägg]. Hämtad från <http://www.politism.se/aleksa-lundberg/nej-du-far-inte-kalla-mig-transa/>

Makar, M. (2016, 2 mars). Jackie Ingevald misshandlad av gäng. *QX*. Hämtad från <http://www.qx.se/samhalle/30664/jackie-ingevald-misshandlad-av-gang>

Milton, A. (2001) Basinformation. Hämtad 23 maj 2016 från <http://www.saralund.se/Biografi/Riksdagskompendiet.pdf>

NCK. (u.å.). Unga hbt-personers utsatthet för våld. Hämtad 17 april 2016 från http://nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/amnen/Vald_i_samkonade_relationer/Unga_hbt-personers_utsatthet_for_vald/

Ohlsson Sandahl, F. (2015). *Inkludera - Jämställdhet och HBTQ i organisationen*. Idealistas förlag

Pérez Aronsson, F. (2012). "Jag förstår inte varför man skulle vilja normalisera allt." *Berättelser om könskorrigering och social utsatthet i Chile* (Examensarbete, Uppsala universitet). Hämtad från <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:605680/FULLTEXT01.pdf>

Pettersson, T. (2013). Genusperspektiv inom svensk forskning om ungdomsbrottslighet. I Estrada, F. och Flyghed, J. (red.) (2013). *Den svenska ungdomsbrottsligheten* (s. 75-101). Lund: Studentlitteratur

Skatteverket, (u.å.). Personnumrets uppbyggnad. Hämtad 22 maj 2015 från <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/personnummer/personnumretsuppbyggnad.4.18e1b10334ebe8bc80001502.html>

Stanko, E. (u.å.). *The Commercialism of Women's Fear of Crime*. Hämtad från http://aic.gov.au/media_library/publications/proceedings/27/stanko2.pdf

Tham, H. (2011). Brottsoffrets uppkomst och framtid. I Åkerström, M. och Sahlin, I. (red.) (2011). *Det motspänstiga offret* (s. 27-41). Lund: Studentlitteratur

Transformerering. (u.å.c.). Juridiskt könsbyte. Hämtad 20 maj 2016 från <http://www.transformering.se/korrigering/transvard/juridiskt-konsbyte>

Transformerering. (u.å.b.). Könskorrigering. Hämtad 20 maj 2016 från <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/konskorrigering>

Transformerering. (u.å.c.). Ordlista. Hämtad 22 maj 2016 från <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/ordlista>

Transformerering. (u.å.d.). Transhistoria. Hämtad 17 maj 2016 från <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/transhistoria>

Transformerering. (2015, 16 januari) Ickebinär, språk och normer. Hämtad 23 maj 2016 <http://www.transformering.se/transbloggen/ickebinar-sprak-och-normer>

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

UMO. (u.å.a.). Komma ut. Hämtad 26 maj 2016 från <http://www.umo.se/Jag/Komma-ut/>

UMO (u.å.b.). Queer - att slippa definiera. Hämtad 15 maj 2016 från <http://www.umo.se/Jag/Sexuell-laggning---hetero-homo-bi/Queer-att-slippa-definiera/>.

Ungdomsstyrelsen. (2012). *Om unga hbtq-personer - Hälsa*. Stockholm:
Ungdomsstyrelsen. Hämtad från
http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/hbtq-halsa.pdf

Ungdomsstyrelsen. (2010). *Hon Hen Han - En analys av hälsosituationen för
homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm:
Ungdomsstyrelsen. Hämtad från
http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/hon-hen-han.pdf

Vetenskapsrådet. (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-
samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gota. Hämtad från
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Åkerström, M. och Sahlin I. (2011) Inledning. I M. Åkerström och I. Sahlin (Red.). *Det
motspänstiga offret* (s. 7-22). Lund: Studentlitteratur

Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur

8. Bilagor

8.1 Intervjuguide⁴¹

Information

Berätta kort om oss själva

Etiska forskningsprinciperna:

- syfte - undersöka utsatthet för brott och se om en varit i kontakt med rättsväsendet.
- frivilligt deltagande; du får avbryta när du vill, behöver inte svara på frågor du inte vill svara på
- inspelning
- transkribering (för korrekthet samt möjliggöra egen reflexivitet över intervjuandet)
- vi som intervjuare: tystnadsplikt & avidentifiering av ID

Paus

Frågor? (Saknas forskning på området, lära oss och lyfta de med TF)

Bakgrund

1. Kan du berätta lite om dig själv?

(Ålder, Geografiskt läge, Sysselsättning, Utbildning)

Utsatthet för brott:

Skulle du vilja berätta om något tillfälle du blivit utsatt för brott? (**Om nej**, kan du berätta för oss om det som skedde efteråt? *Hoppa då till Kontakt med rättsväsendet*)

Har du blivit utsatt för brott vid flera tillfällen än ett?

När var första gången du minns att du blev utsatt för ett brott? (Om ID har svårt att minnas: *Blev du utsatt för brott innan du fyllde 13? Upplevde du någonting under din skoltid, på din arbetsplats, etc.?*) (Vart? När? Vad hände? Berätta gärna)

När var senaste gången du blivit utsatt för ett brott? (Vart? När? Vad hände? Berätta gärna)

⁴¹ Detta var den guide vi använde oss av under intervjutillfällena.

Upplever du att det du har varit med om har påverkat dig och i sådant fall hur?

Kontakt med rättsväsendet

- Var du i kontakt med någon organisation eller myndighet efter brotten/brottet begåtts? (Kontaktades rättsväsendet? Efter hur lång tid efter brottet? Vad ledde dig/respektive ledde dig **inte** till att kontakta X?)
- Förväntningar på X innan kontakt med X?
- Vad var den främsta orsaken till kontakt med X?

Rättsväsendets bemötande:

- Kan du berätta om din upplevelse av X bemötande?
- Passade bemötandet ihop med dina förväntningar innan mötet med X?
- Varför tror du att bemötandet du fick såg ut såsom det gjorde? (egna uppfattningen om varför ID behandlades såsom hen gjorde)
- Upplever du att X bemötande gentemot dig påverkat dig och i sådant fall hur?
- Beskriv hur du skulle velat att bemötandet hade sett ut om du själv fått bestämma? (Vad var bra/inte bra? **Om bemötande varit bra:** finns det något som hade kunnat vara bättre eller annorlunda?)

Feedback

- Något att tillägga?
- Synpunkter/feedback
- **Är det okej om vi kontaktar dig för uppföljning av oklarheter eller förtydligande?**

8.2 Enkät⁴²

Tack för din medverkan!

Fetmarkera eller sätt ett X vid ditt svar.

Är du eller har du varit transperson/transsexuell eller har annan transerfarenhet?

Ja

Nej

Vilken av följande könsidentiteter beskriver dig bäst?

Kvinna

Man

Bigender (Bigender, trigender, flera kön)

Intergender (Intergender, mellan kön)

Queer (Queer, genderqueer, bortom kön, ifrågasätter kön, definierar inte mitt kön)

Nongender (Nongender, agender, inget kön)

Androgyn (Androgyn, neutrois, neutral)

Gender fluid (Gender fluid, flytande könsidentitet)

Osäker

Vill inte svara

Annat:.....

Vilket pronomen föredrar du helst?

Hon

Han

Hen

Den

Det

Vill inte svara

Annat:.....

⁴² Den enkät Lukas Romson skickade till oss.

Jag känner att jag sällan respekteras utifrån min könsidentitet.

Ja

Nej

Vill inte svara

Vilket är ditt juridiska kön, i dagsläget?:

Man

Kvinna

Vill inte svara

Vilket juridiskt kön tilldelades du när du föddes?

Flicka/kvinna

Pojke/man

Vill inte svara

Har du ändrat ditt juridiska kön?

Ja

Nej, men jag skulle vilja

Nej, jag vill inte ändra mitt juridiskt kön

Nej. Jag vill ändra, men det juridiska kön som passar mig bäst finns inte i Sverige idag.

Vill inte svara

Hoppa över denna fråga om du inte ändrat ditt juridiska kön!

Vilket årtal ändrade du ditt juridiska kön?

År

Har ändrat mitt juridiska kön men vill inte svara

Vill inte svara

Hur tror du att du uppfattas av människor i din omgivning, både av de som känner dig och av andra?

Jag uppfattas troligen oftast som kvinna

Jag uppfattas troligen oftast som man

Jag uppfattas troligen oftast som varken kvinna eller man, utan som om jag avviker från könsnormen

Vill inte svara

Klädstil

Jag växlar mellan att klä mig i typiskt manliga respektive typiskt kvinnliga kläder.

Jag har en ganska androgyn klädstil jämt

Jag har ganska typiskt manliga kläder jämt

Jag har ganska typiskt kvinnliga kläder jämt

Jag växlar mycket i klädstil vad gäller könsuttryck, beroende på tillfälle.

Jag klär mig i kläder som signalerar både manlighet och kvinnlighet samtidigt

Vill inte svara

Annat:.....

Mitt juridiska förnamn uppfattas stämma med mitt könsuttryck

Aldrig eller nästan aldrig

Sällan

Ibland

Ofta

Alltid eller nästan alltid

Vill inte svara

Mitt juridiska kön uppfattas stämma med mitt könsuttryck

Aldrig eller nästan aldrig

Sällan

Ibland

Ofta

Alltid eller nästan alltid

Vill inte svara

Det händer att människor använder ett förnamn eller pronomen om mig som jag sagt till dem att jag inte är bekväm med och/eller som inte stämmer med mitt juridiska förnamn och juridiska kön.

Sällan eller aldrig

Ganska sällan

Ibland

Ofta

Mycket ofta

Vill inte svara

Det händer att människor stirrar på mig, kommenterar mitt förnamn, mitt juridiska kön, min kropp, röst, frisyra, smink eller mina kläder, avvisar mig från hygienutrymmen eller provhytter, inte accepterar mitt ID-kort som fullgod legitimation, undviker mig, vägrar ge mig service, osv.

Sällan eller aldrig

Ganska sällan

Ibland

Ofta

Mycket ofta

Vill inte svara

När jag berättar för andra om min transidentitet brukar jag säga att jag:

Inte definierar mitt kön/min könsidentitet

Är transvestit

Är transsexuell

Är transperson

Är trans

Har en transsexuell bakgrund

Är transman/transmaskulin/transkille

Är transkvinna/transfeminin/transtjej

Är icke-binär

Är FtM
Är MtF
Är FtX
Är MtX
Är nongender/agender
Är genderfluid, har en flytande könsidentitet
Är genderqueer/genderbender/queer
Är intergender
Är bigender/trigender, har flera kön/könsidentiteter
Är transgender
Är shemale
Är crossdresser
Annat:.....

Vilka personer i din omgivning vet att du är transperson? Du kan välja flera svar

Ingen
Bara någon enstaka nära vän/familjemedlem
Min närmaste familj, partner, barn och föräldrar
Släktingar
Vänner och bekanta som själva är transpersoner
Nära vänner, inklusive cispersoner
De flesta vänner, inklusive cispersoner
Vårdpersonal
Lärare/chefer/arbetsgivare
Skolkamrater, arbetskollegor
Mina barns lärare/förskolelärare och andra som tar hand om mina barn
Alla, jag är helt öppen
Vill inte svara

Om du är helt öppen, hur länge har du varit det?

.....

Vilka blir du attraherad av och/eller sexuellt intresserad av?

Jag attraheras av män

Jag attraheras av kvinnor

Jag attraheras av både män och kvinnor

Jag attraheras av människor, oavsett kön

Jag attraheras av icke-binära personers kroppar och/eller könsöverskridande könsuttryck

Jag attraheras inte av människor, jag ser mig som asexuell

Jag attraheras inte av människor, men attraheras av annat

Osäker

Vill inte svara

Annat:.....

Vilka personer i din omgivning känner till din sexuella läggning? Du kan välja flera svar

Ingen

Bara någon enstaka nära vän/familjemedlem

Min närmaste familj, partner, barn och föräldrar

Släktingar

Vänner och bekanta som själva är transpersoner

Nära vänner, inklusive cispersoner

De flesta vänner, inklusive cispersoner

Vårdpersonal

Lärare/chefer/arbetsgivare

Skolkamrater, arbetskollegor

Mina barns lärare/förskolelärare och andra som tar hand om mina barn

Alla, jag är helt öppen

Vill inte svara

Om du är helt öppen, hur länge har du varit det?

.....

8.3 Informationsbrev 1 - Facebook⁴³

Hej allesammans! Jag och Linnea Kindström/Isaura Da Luz Reis [beroende på vem av oss som skrev] går nu sista terminen på kandidatprogrammet i utredningskriminologi, på högskolan i Gävle, och det börjar bli dags för oss att skriva vårt examensarbete.

Därför börjar vi nu höra av oss till organisationer och människor som vi tror kan hjälpa oss i vårt datasamlade. Vi har tänkt att vår uppsats ska handla om personer som inte identifierar sig som cis-personers utsatthet för brott, samt hur de upplever det bemötande de fått av rättsväsendet (t.ex. polis, domstol) då de utsatts för brott (brott i överlag och/eller brott i egenskap av könsidentitet). Även då brott skett och kontakt med rättsväsendet INTE ägt rum är av intresse!

Vi tänkte genomföra intervjuer för att samla in data till vårt arbete och undrar om det finns någon som vill delta i en sådan intervju eller skulle vilja tipsa oss om sätt att komma i kontakt med personer som kan stämma in på beskrivningen ovan.

All hjälp uppskattas verkligen och delningar är också toppen.

Kontaktuppgifter:

Isaura Da Luz Reis

<https://www.facebook.com/daluzreis>

isaura.daluzreis@gmail.com

Linnea Kindström

<https://www.facebook.com/linnea.kindstrom.9?fref=ts>

linneakindstrom@gmail.com

⁴³ Det första informationsbrevet vi använde oss av för att hitta intervjudeltagare.

8.4 Profil Qruiser⁴⁴

Hej allihopa!

Vi heter Isaura och Linnea och går sista terminen på kandidatprogrammet i utredningskriminologi.

Vi söker kontakt med personer som inte identifierar sig som cispersoner för medverkan eller hjälp på vägen i vårt examensarbete.

Vi har tänkt att vår uppsats ska handla om personer som inte identifierar sig som cispersoners utsatthet för brott, samt hur de upplever det bemötande de fått av rättsväsendet (polis, domstol) då de utsatts för brott (brott i överlag och/eller brott i egenskap av könsidentitet). Även då brott skett och kontakt med rättsväsendet INTE ägt rum är av intresse!

Kriterium för att bli intervjudeltagare är alltså 1) att en ska vara icke-cis, 2) någon gång varit utsatt för brott.

Skulle just DU vilja delta, tveka inte att höra av dig! Självklart bibehåller du anonymitet i det färdiga examensarbetet, och vi gör allt för att värna om er integritet.

All hjälp uppskattas verkligen, så om ni har något tips eller någon synpunkt på det vi gör så tar vi tacksamt emot. Vi har inget tolkningsföreträde i frågan som två ciskvinnor, och är därför mycket benägna om att de som faktiskt har TF får föra fram sina åsikter till oss.

Kontakta oss här så kan vi ge ytterligare information, svara på frågor, etc.

⁴⁴ Den information vi la ut på vår Qruiser-sida för att hitta intervjudeltagare.

8.5 Informationsbrev 2⁴⁵

INTERVJUPERSONER SÖKES TILL EXAMENSARBETE

Vi söker transpersoner (transvestiter, transsexuella, intergender och andra med transerfarenhet) som blivit utsatta för brott.

Syftet med vårt arbete är att undersöka utsattheten för brott hos deltagarna, om de sökt hjälp från rättsväsendet för sin utsatthet och hur de bemötts av rättsväsendet i händelse av kontakt med det.

P.S.: Deltagare kommer självklart vara anonyma i det färdiga arbetet och vi utgår från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer.

Tveka inte att höra av dig om du vill delta & dela gärna för att hjälpa oss nå ut!

Med vänliga hälsningar

Isaura Da Luz Reis & Linnea Kindström

Kandidatprogrammet i utredningskriminologi, Högskolan i Gävle

Kontaktuppgifter:

isaura.daluzreis@gmail.com

linneakindstrom@gmail.com

⁴⁵ Den information Lukas spred för att hjälpa oss hitta intervjudeltagare.

8.6 Ottar (Facebooksida)⁴⁶

Vill Du vara med och bidra till att utveckla ett forskningsarbete på högskolenivå? Se då hit! Vi behöver all hjälp vi kan få.

Syftet med vårt arbete är att undersöka icke-cispersoners utsatthet för brott, om de sökt hjälp för sin utsatthet och hur de bemötts av rättsväsendet i händelse av kontakt med det.

Under vecka 15 och 16 kommer vi att hålla i ett antal intervjuer och behöver fler intervjudeltagare till vårt arbete. Är Du personen vi söker eller känner du någon som kan tänka sig att delta så hör av er till oss så berätta vi mer.

Med vänliga hälsningar

Isaura Da Luz Reis & Linnea Kindström

⁴⁶ Den information Ottar delade på sin Facebooksida för att hjälpa oss hitta intervjudeltagare.

8.7 Mejl (Intervjudeltagare)⁴⁷

Hej vad roligt att du vill delta!

Jag tänkte berätta lite mer om vårt syfte och tillvägagångssätt under intervjun, samt de etiska forskningsprinciperna och dina rättigheter som intervjudeltagare.

Det kan bli lite formellt men det är viktigt för oss att du känner att du fått så mycket information som möjligt och inte känner dig osäker på något.

Syftet är som sagt att undersöka transpersoners (transvestiter, transsexuella, intergender och andra med transerfarenheter) utsatthet för brott, samt hur rättsväsendets bemötande har varit (om kontakt med rättsväsendet ägt rum).

Intervjun kommer äga rum kring vecka 14 eller 15 och är tänkt att spelas in, dock självklart inte utan ditt godkännande. Inspelning sker enbart för att vi ska kunna transkribera intervjun (d.v.s. skriva ut allt som sägs) för att på ett noggrannare sätt kunna redogöra för den data vi får fram. Det är bara jag och Linnea som kommer ta del av inspelningen och transkriberingen, vilka båda kasseras när arbetet är klart.

Vi utgår ifrån vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Kortfattat innebär det för din del att du inte får bli utsatt för något du inte samtyckt till (t.ex. intervju, inspelning, transkribering, etc.), att du själv väljer vad du vill dela med dig av och inte, och att du närhelst du vill kan välja att avbryta ditt deltagande.

Du kommer självklart vara anonym i det färdiga arbetet.

Känns något oklart eller undrar du över något? Har du minsta fundering eller tanke, så tveka inte att höra av dig. :)

⁴⁷ Detta är det mejl vi skickade ut till de som kontaktat oss och sagt att de var intresserade av att delta i arbetet.

8.8 Kontaktuppgifter till intervjudeltagare efter intervjun⁴⁸

Hej!

Tack igen för att du har medverkat i vårt arbete. Vid sådana här intervjuer kan det ibland dyka upp en del känslor och tankar som en ibland kan behöva och vilja prata om. Därför går vi nu ut med lite kontaktuppgifter till olika organisationer ni skulle kunna vända er till om ni vill. Detta skickar vi ut till alla er som deltagit.

Självklart går det även att höra av er till oss om ni har några frågor eller funderingar.

Ha en fin vecka!

Med vänlig hälsning,

Isaura & Linnea

RFSL Brottsofferjour:

0203 413 16

boj@rfsl.se

Brottsofferjouren Sverige:

0200 212 019

Kvinnofridslinjen:

020 50 50 50

Brottsoffermyndigheten:

090 70 82 00

Polisen:

114 14

⁴⁸ Detta är det mejl vi skickade till intervjudeltagarna efter intervjun genomförts.

8.9 Andra centrala begrepp⁴⁹

Agender

Den som identifierar sig som agender kan känna att den inte har något kön alls. Det är ett begrepp som ibland räknas under paraplybegreppen “intergender” eller “ickebinär” (Transformering, u.å.c).

Androgyn

Är ett begrepp som beskriver könsidentiteter och könsuttryck som inte liknar normen för killar och tjejer (HBTQkojan, u.å.).

Bigender

En person som identifierar sig som bigender har två kön samtidigt eller växlar mellan två kön (Transformering, u.å.c).

Binär transperson

En binär transperson identifierar sig, till skillnad från ickebinära (Se Ickebinär), som antingen man eller kvinna (Transformering, u.å.c). Binära transpersoner som har könsidentiteten *kvinna* kan exempelvis identifiera sig som transkvinna, transfeminin och/eller transtjej, medan binära transpersoner med könsidentiteten *man* kan identifiera sig som transman, transmaskulin, och/eller transkille.

Crossdresser

Många använder detta begrepp istället för transvestit (Transformering, u.å.c)

Se även: Transvestit

FtM

Är en förkortning av Female to Male. Det beskriver den riktning en process tar för att ändra kroppen från den juridiska tillhörigheten en person tilldelats vid födseln för att istället stämma överens med könsidentiteten (Ohlsson Sandahl, 2015:27).

Gender fluid

⁴⁹ I denna bilaga redogör vi för en rad termer som är relevanta för att förstå vissa av de begrepp som dyker upp i arbetet och enkäten. Observera att vi inte hittat definitioner av orden: trigender, genderbender, FtX och MtX.

På Dictionary.com (www.dictionary.com) definieras begreppet som något som kan användas för att beskriva personer vars könsidentitet och/eller könsuttryck är “flytande” och kan variera från en tidpunkt till en annan.

Genderqueer

Kan användas av personer som inte vill definiera sin könsidentitet och/eller sin sexuella identitet (HBTQkojan, u.å.).

Intergender

Intergender har olika betydelser för de som identifierar sig som intergender. Vissa känner sig både som kvinna/tjej och man/kille medan andra känner att de befinner sig mellan den binära könsfördelningen. Många intergenderpersoner känner sig inte som något kön alls. Ibland används intergender som ett paraplybegrepp för olika könsidentiteter som inte följer tvåkönsnormen (Transformering, u.å.c).

MtF

Är en förkortning av Male to Female. Det beskriver den riktning en process tar för att ändra kroppen från den juridiska tillhörigheten en person tilldelats vid födseln för att istället stämma överens med könsidentiteten (Ohlsson Sandahl, 2015:42).

Nongender

De personer som identifierar sig som nongender kan känna att den inte har något kön alls (Transformering, u.å.c).

Shemale

Är ett begrepp som motsvarar en transtjej som inte genomgått underlivskirurgi. Ordet kan upplevas kränkande och bör därför inte användas för att benämna en annan person⁵⁰, men kan användas om sig själv om en vill (Transformering, u.å.c).

Trans

Är ett begrepp som på latin betyder “över” eller “överskridande” (Ohlsson Sandahl, 2015:54).

⁵⁰ Detta är en term som vi, på grund av detta, i efterhand hade velat ta bort ur den enkätintervjudeltagarna fick svara på efter intervjun (se Metod). Om en intervjudeltagare identifierade sig som shemale hade hen själv kunnat skriva in det under alternativet *annat* i enkäten.

Transgender

Är det engelska ordet för transperson (Transformering, u.å.c).

Transsexualism

Begreppet innebär att en person identifierar sig med en könsidentitet som inte stämmer överens med det biologiska och juridiska könet som den har fått vid födseln. Det är en medicinsk diagnos som vissa ser som en tillfällig diagnos som försvinner efter könsbekräftande behandling (Ohlsson Sandahl, 2015:55).

Transsexuell

Kan den person kalla sig vars könsidentitet inte stämmer överens med det juridiska kön en tilldelades vid födseln (Transformering, u.å.c).

Transvestit

Ordet "vestit" betyder klädsel på latin. En transvestit är en person som går över i annat eller andra könsuttryck. Se även: Trans (ibid.:55)

Queer

Ordet queer kommer från engelskan och betyder från början "udda" eller "konstig" och har använts som ett skällsord för homosexuella och transpersoner. I början på 1990-talet återtog ordet av aktivister och akademiker (ibid.:47). Inom HBTQ står queer för olika delar. Gruppen "queera" innefattar de personer som identifierar sig som queer. Queer kan vara någons könsidentitet men kan också beskriva en persons sexualitet. Queer kan även stå för ett normkritisk perspektiv (ibid.:140). För många är att kalla sig för queer det som passar bäst för en själv. Vissa kan föredra att kalla sig för queer istället för bi-, hetro- eller homosexuell, eller för att en inte vill vara kille eller tjej på ett sätt som andra människor förväntar sig (UMO, u.å.b).